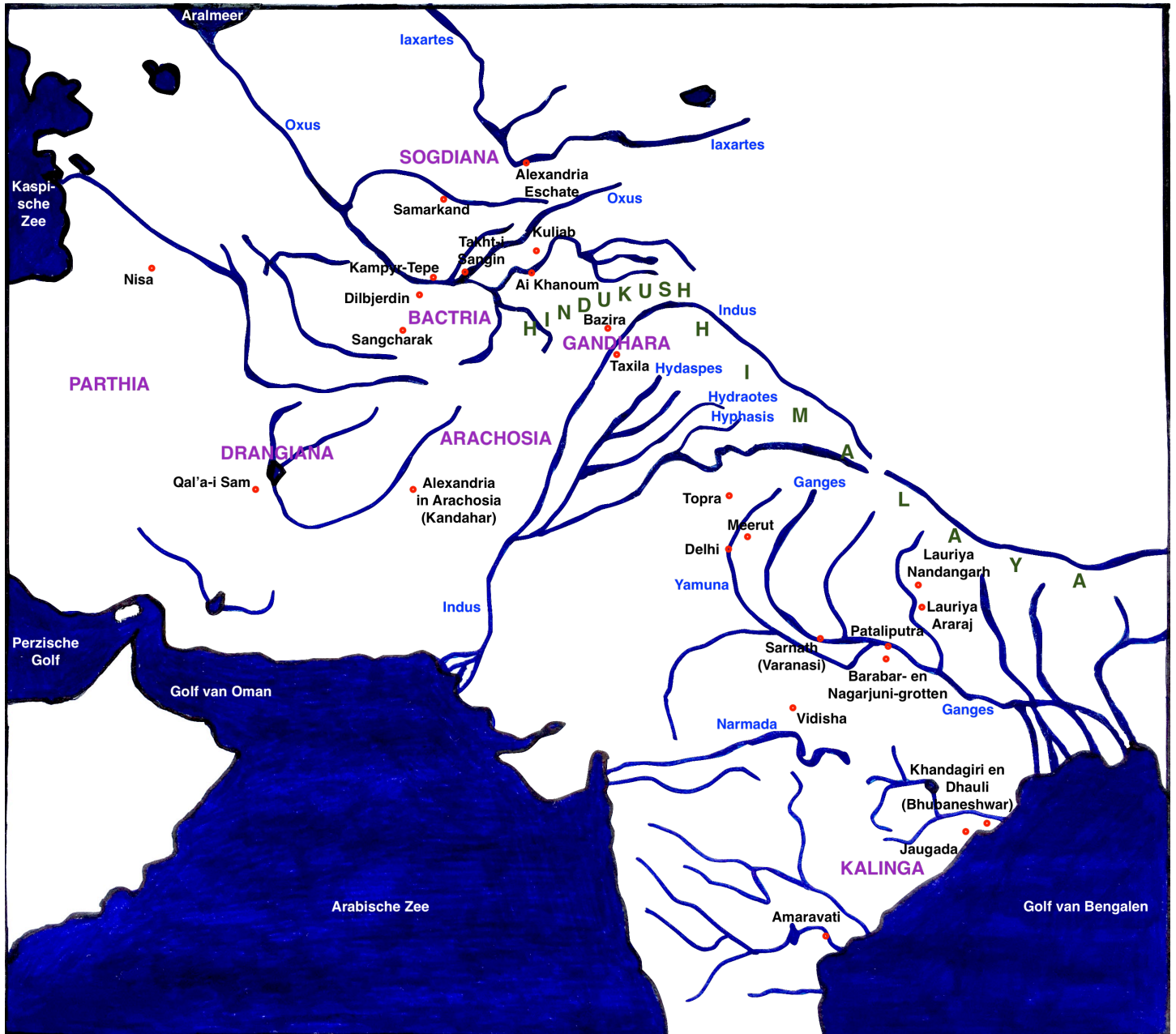

Grieks bij de Maurya's

Over Griekse inscripties in de buurt van India in de derde eeuw v.Chr.

Thomas Peeters, s4378660

Masterscriptie Oudheidstudies: Griekse en Latijnse Taal- en Letterkunde
Radboud Universiteit Nijmegen

Begeleiders: dr. R.J.J. Blankenburg & prof. dr. P.J.C.L. van der Velde
Tweede lezer: dr. F. Overduin
Augustus 2020

Mother of Muses sing for my heart
Sing of a love too soon to depart
Sing of the Heroes who stood alone
Whose names are engraved on tablets of stone
Who struggled with pain so the world could go free
Mother of Muses, sing for me

— Bob Dylan, *Mother of Muses* (2020)

Voorwoord

Als ik Augustus zeg, weet iedereen: 1ste eeuw v.Chr., Julisch-Claudische dynastie, keizer van het Romeinse Rijk. Als ik Aśoka zeg, weten veel minder mensen: 3de eeuw v.Chr., Maurya-dynastie, keizer van India. De kleinste details van de democratie in het Athene van de 5de eeuw v.Chr. zijn voor classicus gesneden koek, maar dat Aśoka inscripties van edicten in het Grieks heeft nagelaten is vaak niet bekend. Grieks bij de Maurya's, dat is het onderwerp van deze scriptie.

Van u, als lezer, vraagt deze scriptie nogal wat. Zelf heb ik bij het samenstellen ervan in ieder geval menig zucht geslaakt. Dit werk zit boordevol Grieks, er zitten stukjes Prakrit en Sanskrit in en voor de liefhebber is er zelfs een heel klein beetje Latijn. Keiharde zakelijke inscripties wisselen wollig proza met lange zinnen af, maar er zit ook beeldschone poëzie tussen. De onderwerpen lopen uiteen van de boekhouding van een voorraad olijfolie tot een oorlog met niet minder dan 35.000 slachtoffers, hetzij dood, hetzij gevangengenomen. Saai wordt het zeker niet.

Het goede nieuws is dat deze scriptie veelzijdig is, met voor ieder wat wils. Na een hoofdstuk om in het onderwerp te komen volgt een hoofdstuk met voornamelijk veel inscripties; het lezen daarvan is een ontdekkingsreis op zich. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt de show gestolen door sappige anekdotes en in het laatste hoofdstuk werkt de magie - al mag ik dat eigenlijk nog niet verklappen - waardoor alles bij elkaar komt. Voordat u zich in dit interessante onderwerp onderdompelt, resteert mij dan alleen nog vanuit het diepst van mijn hart enige woorden van dank uit te spreken.

Ten eerste wil ik graag Ronald Blankenburg bedanken voor het enorme enthousiasme waarmee hij mij bij deze scriptie heeft begeleid. Het was niet altijd gemakkelijk; met name toen het coronavirus opdook, iedereen thuis moest blijven en een bezoek aan de universiteitsbibliotheek niet langer mogelijk was, leek de voortgang te stagneren. Desondanks konden we de nuttige tweewekelijkse gesprekken via Zoom voortzetten, en altijd kwam ik er met meer goede moed uit dan waarmee ik er in was gegaan. Eerder al hebben we prettig samengewerkt bij mijn bachelorscriptie en bij andere projecten en ook aan de altijd schitterende colleges heb ik goede herinneringen. Bedankt voor alles! Grote dank gaat ook uit naar Paul van der Velde voor de vele colleges waarmee hij mij in de wondere wereld van India heeft geïntroduceerd en geïnspireerd heeft om een scriptieonderwerp te zoeken in deze richting. Misschien nog wel memorabeler waren de pauzes van deze colleges, waarin we onder het genot van een cappuccino, een versgezette koffie of een kop thee op de vijftiende verdieping van het Erasmusgebouw of elders op de campus telkens konden constateren dat de aarde nog steeds draaide. In deze kwartiertjes verdwenen tijdelijk alle problemen van de hele wereld en was het leven goed. Of ze nou op woensdagochtend om 08:45 uur begonnen of op vrijdagmiddag om 15:45 uur, je colleges vormden altijd de lichtpuntjes van mijn week en ik kijk er met zeer veel genoegen op terug.

Dank aan Andrea en Ralf, mijn lieve ouders, voor jullie interesse, steun, voedselvoorziening, koffievoorziening en goede zin. Ralf, in het bijzonder bedankt voor je spontane aanbod om het kaartje in elkaar te zetten dat op het titelblad staat en waar je meerdere dagen intensief mee bezig bent geweest.

Bojan en Bart, heel erg bedankt voor het aanbod dat jullie elk afzonderlijk hebben gedaan om delen van deze scriptie door te lezen of anderszins te helpen. Door mijn onnavolgbare schrijftechniek, die er ruwweg uit bestaat dat ieder hoofdstuk organisch groeit en alles - ook tot mijn eigen verbazing - ongeveer tegelijkertijd af is, is het niet tot het toezenden van tussentijdse stukken gekomen, maar ik waardeer het aanbod er niet minder om. Aan Gaby tot slot hoef ik maar één ding te zeggen, want daarin ligt alles besloten: dankjewel dat je er altijd bent, wanneer dat nodig is!

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Interactie tussen de Griekse en Indiase cultuur	7
i) Alexander de Grote en de Maurya-dynastie	7
ii) Wederzijdse beïnvloeding van de Griekse en Indiase cultuur: handel, kunst en filosofie	9
iii) Contacten tussen de Seleukidische en Indiase maatschappij: taal en schrift	10
Hoofdstuk 2: Overzicht van inscripties en literaire vermeldingen	12
i) Administratieve inscripties uit Ai Khanoum	14
ii) Administratieve inscripties uit andere plaatsen	19
iii) Literaire inscripties	20
iv) Inscripties uit Kandahar	24
v) Vermeldingen van antieke auteurs	29
vi) Grieken in Indiase inscripties	32
Hoofdstuk 3: Een pragmatische benadering van inscripties in India	35
i) Moderne pragmatiek van inscripties in India: methode	36
ii) De pilaren van Firoz Shah Tughluq	37
iii) Onverschilligheid en angst: protectionisme en vandalisme	39
iv) Aśoka en de nationale symbolen van India	40
v) Moderne pragmatiek van inscripties in India: conclusie	41
Hoofdstuk 4: Een pragmatische analyse van de inscripties uit hoofdstuk 2	43
Conclusie en discussie	45
Bibliografie	46
Appendix: Bibliografie bij de inscripties uit hoofdstuk 2	51

Inleiding

οὕτω δὲ ἦσαν περισπούδαστοι πᾶσιν ἀνθρώποις αἱ ἰσχάδες «ὄντως γὰρ» κατὰ τὸν Ἀριστοφάνην «οὐδὲν γὰρ ὄντως γλυκύτερον τῶν ἰσχάδων»: ὡς καὶ Ἀμιτροχάτην τὸν τῶν Ἰνδῶν βασιλέα γράψαι Ἀντιόχῳ ἀξιοῦντα, φησὶν Ἡγήσανδρος, πέμψαι αὐτῷ γλυκὺν καὶ ἰσχάδας καὶ σοφιστὴν ἀγοράσαντα. καὶ τὸν Ἀντίοχον ἀντιγράψαι: «ἰσχάδας μὲν καὶ γλυκὺν ἀποστελοῦμέν σοι, σοφιστὴν δ' ἐν Ἑλλησιν οὐ νόμιμον πωλεῖσθαι.»

Maar zo felbegeerd waren bij alle mensen de gedroogde vijgen - "want in feite", volgens Aristophanes, "want in feite is er niets zoeters dan gedroogde vijgen" - dat zelfs Amitrochates, de koning van de Indiërs, aan Antiochos geschreven had om te vragen, zegt Hegesander, om hem zoete wijn te sturen en gedroogde vijgen en een sofist, na die op de markt gekocht te hebben. En dat Antiochos teruggeschreven had: "Gedroogde vijgen en zoete wijn zullen wij u toezenden, maar het is bij de Grieken niet bij wet toegestaan dat een sofist wordt verkocht."

— Athenaios, *Deipnosophistae* 14.67

Onder classici is veel aandacht voor contacten tussen Griekenland en Rome, maar naar het oosten wordt veel minder gekeken. In de 4de eeuw v.Chr. was Alexander de Grote met zijn veroveringstochten tot aan de Indus gekomen. Van daaruit werd ook contact gelegd en onderhouden met Indiërs. Koning Amitrochates was niemand anders dan Amitraghāta, wat Sanskrit is voor Vijandendoder: Bindusara, de tweede heerser van de Maurya-dynastie, die aan het begin van de 3de eeuw v.Chr. over India heerste.¹ Antiochos I regeerde van 281 tot 261 v.Chr. en was de tweede heerser van het Seleukidische Rijk, dat destijds het volledige gebied tussen Syrië en India omvatte.

Over contacten tussen Grieken en Indiërs, over de beïnvloeding van Griekse en Indiase stijlen op elkaar in de beeldhouwkunst en architectuur en over de invloeden van Griekse en Indiase filosofie op elkaar wordt regelmatig geschreven. Ook binnen de taalkunde is er de nodige aandacht voor overeenkomsten en verschillen tussen onder andere Grieks en Sanskrit, beide Indo-Europese talen. Maar waar precies op welk moment in welke mate welke taal geschreven en/of gesproken werd - toegegeven, een ingewikkelde vraag -, daarover wordt veel minder gepubliceerd.

In eerste instantie is wellicht ook nog niet duidelijk wat deze vraag van bijzondere interesse maakt. Het antwoord daarop komt van Indiase kant en wordt geleverd door keizer Aśoka, de zoon en opvolger van Bindusara.² Aśoka voegde nog enkele gebieden aan het rijk van Bindusara toe en heerste uiteindelijk over een rijk dat bijna volledig India omvatte, met uitzondering van de zuidelijke punt, volledig Pakistan en een klein stukje van het huidige Afghanistan. In zijn hele rijk liet Aśoka edicten verspreiden, die werden geïnscribeerd op rotsen en pilaren en meestal geschreven waren in een Indiase taal. Het bijzondere is echter dat in Kandahar, aan de westelijke grens van het

¹ Meestal wordt de regeringsperiode van Bindusara gedateerd tussen 297 v.Chr. en 273 v.Chr., maar niet alle bronnen geven hetzelfde aan en dus is een reconstructie van de precieze jaartallen een ingewikkelde opgave. Zie Cribb (2017), die alle gegevens bespreekt en een datering geeft voor de drie Maurya-heersers Candragupta, Bindusara en Aśoka met een onzekerheidsmarge van een jaar of 20. (De relatieve chronologie van de drie heersers is duidelijker; de onzekerheidsmarge is er voor het inpassen in onze jaartelling.)

² Wanneer Aśoka "keizer" wordt genoemd, is dit in feite een westerse term. Men kan beargumenteren dat Aśoka net zo belangrijk was voor India als Augustus voor het Romeinse Rijk, en op grond daarvan wordt hem vaak de titel keizer toegekend. De benamingen "koning" of "heerser" voldoen echter net zo goed. Wanneer ik in dit werk "keizer" gebruik, wil ik daarmee alleen benadrukken in welke grote mate er tegen Aśoka opgekeken werd of wordt.

rijk, delen van edicten in het Grieks zijn teruggevonden. Ook zijn enkele edicten in het Aramees geschreven, de taal van onder andere het Perzische Rijk. In Kandahar is zelfs een tweetalig edict gevonden, dat zowel in het Grieks als in het Aramees geschreven was.

Deze vondsten roepen uiteraard onmiddellijk de vraag op wat de rol van het Grieks was bij de Maurya's. We weten dat er mensen aan het hof van de Maurya's in Pāṭaliputra geweest zijn die Grieks spraken en ook dat officiële informatie van de heerser van het rijk onder andere in het Grieks verspreid werd. Helaas komen we niet veel verder dan dat. Ten oosten van de Indus zijn geen inscripties of andere teksten aangetroffen in het Grieks, wel vermeldingen van Grieken in het algemeen en van Grieks aandoende namen. Ook zijn er massa's munten gevonden met onder andere ook Grieks schrift. Hoewel dergelijke vondsten nuttig zijn voor het traceren van handelsroutes en van de verspreiding van culturele invloeden, zeggen ze maar weinig over taalbeheersing.

De vraag of er Grieks gesproken werd bij de Maurya's is op dit moment dus helaas nog een brug te ver: eerst moeten we kijken of er iets te zeggen valt over het gebruik van taal in plaatsen in het Seleukidisch-Indiase grensgebied, zoals Kandahar. Dat is de eerste nuancering die ik moet maken bij de titel van deze scriptie: over het gebruik van Grieks bij de Maurya's valt simpelweg nog niet meer te zeggen dan dat ik hierboven heb gedaan; ook straks aan het einde van deze scriptie niet. Een tweede nuancering moet ik maken bij de ondertitel. De oplettende lezer zal gezien hebben dat deze over Griekse inscripties in de buurt van India spreekt, en met een reden: zoals ik zojuist al benoemde zijn er geen Griekse inscripties gevonden voorbij de Indus.³ Maar ook de toevoeging "in de derde eeuw v.Chr." is een rooskleurige formulering: de inspiratie voor dit onderzoek is weliswaar de Maurya-dynastie en er zijn weliswaar inscripties uit de 3de eeuw v.Chr., waaronder de edicten van Aśoka, maar het zijn er niet veel: de meeste inscripties die in dit werk besproken worden komen waarschijnlijk uit de 2de eeuw v.Chr. en enkele inscripties stammen uit een nog latere tijd.

Uitgangspunt voor dit onderzoek is daarmee de vraag geworden: welke talen werden in welke mate geschreven en/of gesproken in het Seleukidisch-Indiase grensgebied in de 3de eeuw v.Chr.? Dat is echter nog steeds een enorme vraag, waarvan het overmoedig zou zijn te verwachten dat er met één scriptie een sluitend antwoord op gevonden kan worden. Dat is dan ook niet mijn doel, maar wel zijn er twee deelvragen waar ik nader licht op wil laten schijnen. De eerste vraag is: wat is het bronmateriaal dat kan helpen iets over de taalbeheersing in het Seleukidisch-Indiase grensgebied in de 3de eeuw v.Chr. te zeggen? In het bijzonder richt ik mij daarbij op Griekse inscripties en presenteer ik een overzicht van de inscripties, waar ze gevonden zijn en wat er in staat. De tweede vraag gaat over de pragmatische context van deze inscripties, met in het achterhoofd de wens iets te weten te komen over taalbeheersing: voor wie waren de inscripties bedoeld en door wie moesten ze en/of konden ze gelezen worden?

Deze scriptie is verdeeld in vier hoofdstukken. In hoofdstuk 1 wordt de historische context van de 3de eeuw v.Chr. geschetst en een globaal overzicht van eerder onderzoek naar contacten en beïnvloedingen tussen de Griekse en Indiase cultuur gegeven. In hoofdstuk 2 volgt een overzicht van de relevante Griekse inscripties uit het Seleukidisch-Indiase grensgebied, aangevuld met enkele literaire vermeldingen en vermeldingen uit India. In hoofdstuk 3 wordt ter voorbereiding op een gedegen analyse de pragmatiek van inscripties in India door de eeuwen heen onderzocht. In hoofdstuk 4 tot slot worden de bevindingen uit hoofdstuk 2 en 3 gecombineerd tot een analyse van de pragmatische context van de besproken Griekse inscripties.

³ Daarentegen zijn er wel onmiskenbaar inscripties gevonden die iets met India te maken hebben. Om te spreken over "Griekse inscripties in Afghanistan" lijkt op de kaart wellicht gerechtvaardigder, maar zou de rol van India in dit onderzoek ernstig tekortdoen.

Hoofdstuk 1: Interactie tussen de Griekse en Indiase cultuur

In de 4de eeuw v.Chr. breidde Alexander de Grote het Grieks-Macedonische Rijk uit tot aan de grenzen van India. Kort daarna werd in India de Nanda-dynastie verdreven en vervangen door de Maurya-dynastie, terwijl het rijk van Alexander vervangen werd door het Seleukidenrijk. Sindsdien heeft er veel culturele interactie tussen beide rijken plaatsgevonden. In dit hoofdstuk worden zowel het historische verhaal⁴ als de soorten interactie nader toegelicht.

i) Alexander de Grote en de Maurya-dynastie

In de winter van het jaar 327/326 v.Chr. bereikte Alexander de grenzen van India. Hij stuurde bodes naar de lokale heersers en bood hen de gelegenheid zich over te geven. Alexander was een groot gevaar en zo kwam het dat koning Omphis van Taxila zelfs de Indus overstak om hoogstpersoonlijk vriendschap te sluiten met Alexander en hem 25 oorlogsolifanten cadeau te doen. Andere volkeren deden dat echter niet. Een eerste grote veldslag werd geleverd bij de berg *Aornos* (Grieks voor "vogelloos"). Over de precieze locatie van deze berg bestaat geen consensus, maar we weten wel dat hij bij het noordelijkste oversteekpunt van de Indus lag, met uitzicht op de vlaktes van Gandhāra. Alexander wist de berg te veroveren en de veldslag te winnen en liet het commando van het garnizoen over aan de huurling Sisikottos of Sisocostus: een Indiër die oorspronkelijk met de Perzen tegen Alexander had gevochten, maar was overgelopen en het vertrouwen van Alexander had gewonnen.

Na Taxila bezocht te hebben en zich te hebben verzekerd van de steun van zijn bondgenoot Omphis, marcheerde Alexander verder richting de Hydaspes, waar de tweede en laatste veldslag werd uitgevochten, nu tegen de Indiase koning Poros. Verzekerd van de steun van Omphis was Alexander te sterk en na wat moeite wist hij Poros zo ver te krijgen dat deze zich overgaf en bij hem aansloot als bondgenoot. Op dat moment kwam er bericht van Sisikottos over een opstand in Gandhāra, waarop Alexander een van zijn beste generaals, Philippos, met een bataljon soldaten stuurde om de problemen op te lossen.

Alexander marcheerde nog een stuk door naar het oosten, maar verder dan de Hyphasis wilde zijn leger niet gaan, uit angst voor de sterke koning Xandrames of Aggrames die over de landen voorbij de Hyphasis heerste. Na enkele dagen besloot Alexander om dan maar terug naar huis te keren. Philippos liet hij achter als gouverneur van Gandhāra en een andere vertrouweling, Eudemos, werd achtergelaten om een oogje in het zeil te houden bij koning Omphis van Taxila. De reis naar Perzië was zwaar, vele mannen waren onderweg gestorven in de woestijn, en tot overmaat van ramp kreeg Alexander toen hij eenmaal aangekomen was het bericht dat gouverneur Philippos van Gandhāra vermoord was door een samenzwering van huurlingen. Hij berichtte Eudemos en Omphis dat ze het bestuur van Gandhāra over moesten nemen en liet alle huurlingen ontslaan, waaronder Sisikottos. In Perzië trouwde Alexander met Roxane, maar hij zou niet lang van zijn huwelijk kunnen genieten: door malaria of een andere ziekte stierf hij op slechts 32-jarige leeftijd in de zomer van het jaar 323.

Na de dood van Alexander ontstond er een enorm machtsvacuüm en brak een lange periode aan van oorlogen tussen de generaals die hem wilden opvolgen: de zogeheten Diadochenoorlogen. Ook Eudemos kwam daar speciaal voor richting Perzië, nadat hij Poros had bedrogen en gedood. In 305 was Seleukos I, vanaf dat moment tevens bekend onder de bijnaam *Nikator* (Overwinnaar), de winnaar in het oostelijke deel van het rijk, waarvan de grens inmiddels weer bij de Indus lag. Seleukos begon een veldtocht om ook het gebied tussen de Indus en de Hyphasis weer aan het rijk

⁴ Allen (2012), 46-68, 362-400.

toe te voegen en stuitte daar op koning Androkottos, of Sandrokkottos, of Sandrocottus, of Sandrakottos, of Sandrocoptus. Deze Sandrokkoptos was in het machtsvacuüm gesprongen dat door de dood van Poros en het vertrek van Eudemos was ontstaan en had ook koning Xandrames of Aggrames voorbij de Hyphasis verslagen, die in deze context in de bronnen ook wel Nandrus wordt genoemd. Er wordt ook vermeld dat Sandrokkoptos in zijn jeugd Alexander had ontmoet, maar hoe en wanneer wordt in de bronnen niet duidelijk.

Seleukos kwam ver in India, langs de Ganges en misschien zelfs tot de hoofdstad van het rijk van Sandrokkoptos, door de Grieken Palimbothra of Palibothra genoemd. Sandrokkoptos was echter te sterk en dreef Seleukos weer terug tot voorbij de Indus; ook Gandhāra veroverde hij weer terug. Seleukos (later ook zijn zoon en opvolger Antiochos) en Sandrokkoptos leefden sindsdien in vrede, ieder in zijn eigen gebied. Naar Palimbothra werden ambassadeurs gezonden, waaronder in ieder geval Megasthenes en later Deimachos, die ook de zoon van Sandrokkoptos leerde kennen: Allitrochades of Amitrochates.

Lange tijd hadden we alleen informatie over deze kant van het verhaal en was het onduidelijk waar het ingepast kon worden in de geschiedenis van India. Aan het einde van de 18de eeuw kwam daar verandering in, toen de Britten er met behulp van de beschrijvingen van Megasthenes, die een werk *Indica* geschreven had, in slaagden om Palimbothra te identificeren met de stad Pāṭaliputra, het huidige Patna. Met behulp van een tekst in het Sanskrit die een beroemde revolutie in Pāṭaliputra beschrijft, waarbij de regerende koning Nanda verdreven werd door een zekere Candragupta, leek het erop dat de *missing link* gelegd was: Nanda moest wel Nandrus/Xandrames/Aggrames zijn en Candragupta moest wel Sandrokkoptos zijn.

De laatste ontdekking, die William Jones in 1793 in staat stelde bij de viering van het tienjarig bestaan van de *Asiatic Society*, het gezelschap van Britse wetenschappers dat de geschiedenis van India onderzocht, een rede te houden waarin alle kennis bij elkaar kwam, kwam door inzicht in het Sanskrit. De naam Candragupta betekent "Beschermd door de maan", van *candra* "maan" en *gupta* "beschermd". Wat Jones had ingezien, was dat Sandrokkoptos niemand minder was dan de huurling Sisikottos, die van Alexander het commando over het garnizoen bij de *Aornos* had gekregen. Sisikottos is namelijk de Griekse versie van de naam Śaśigupta, die ook "Beschermd door de maan" betekent: in het Sanskrit is *śaśin* een alternatief woord voor "maan".

Deze Candragupta Maurya had dus in India de Nanda-dynastie verdreven en was de eerste heerser van de Maurya-dynastie. Candragupta was heel voorzichtig: in zijn paleis, dat wel 1.600 kamers zou hebben gehad, had hij alleen vrouwen en eunuchen als bedienden en bewakers. Hij dronk uit een beker van de hoorn van een neushoorn: delicaat materiaal dat ging lekken wanneer er vergif in gedaan werd. Iedere dag sliep hij in een ander bed om zo de kans op een aanslag te minimaliseren. Na Candragupta kwam diens zoon Bindusara, waarvan het in de inleiding genoemde verhaal gaat dat hij om zoete wijn, gedroogde vijgen en een sofist zou hebben gevraagd, en na Bindusara kwam diens zoon Aśoka. Onder Aśoka bereikte het rijk zijn grootste omvang: bijna geheel India behoorde ertoe, met uitzondering van de zuidelijke punt, maar inclusief het gebied tot de Indus dat tegenwoordig bij Pakistan hoort. Aśoka zelf (de naam is Pali voor "vrij van pijn", "vrij van zorgen") was volgens de overlevering in zijn jeugd bijzonder wreed, maar raakte later tot inkeer, werd overtuigd boeddhist en verspreidde door het hele land edicten.⁵ In deze edicten wordt hij slechts vijf keer Aśoka genoemd, meestal heet hij *devānāmpriya* of *devānaṃpiya* (lieveling van de goden) of *priyadarśin* or *piyadasī* (Grieks Πιοδασσης; hij die anderen met affectie bekijkt).

⁵ Er zijn 14 + 2 Major Rock Edicts, 3 Minor Rock Edicts, 7 Major Pillar Edicts en 4 Minor Pillar Edicts. Enkele edicten zijn in het Aramees en/of Grieks gevonden, en veel edicten op meerdere plaatsen. In India werden zowel het Brāhmī-schrift als het Kharoṣṭhī-schrift gebruikt. Zie Salomon (1998), 133-140, 152-153.

Na Aśoka was het hoogtepunt van de Maurya-dynastie voorbij. Aan het begin van de tweede eeuw v.Chr., men noemt meestal het jaar 184, kwam de Śuṅga-dynastie aan de macht. Het Seleukidische Rijk was al halverwege de derde eeuw vervangen door het Grieks-Bactrische Rijk, waar later ook het rijk van de Indo-Grieken uit ontstond. Vanaf het midden van de tweede eeuw kwamen daar ook de Indo-Scythen bij en in de eerste eeuw n.Chr. kwamen in Bactria de Kuśāṇās aan de macht.

ii) Wederzijdse beïnvloeding van de Griekse en Indiase cultuur: handel, kunst en filosofie

Wanneer we spreken over de "Griekse cultuur" in relatie tot het Seleukidisch-Indiase grensgebied, is dat een term waar mee uitgekeken moet worden. Het gaat dan meestal om de cultuur van de Seleukiden. Die stamt weliswaar uit Griekenland, en beeldhouwkunst en schrift zijn duidelijk verwant aan hoe ze in Griekenland zelf waren, maar dat iets "Grieks" is betekent nog niet per se dat men ook alleen Grieks sprak of dat een Athener zich met deze "Grieken" zou kunnen identificeren.⁶

Veel contacten tussen "Grieken" en Indiërs zijn vermoedelijk door handel ontstaan. Er zijn bijzonder veel munten overgeleverd, vaak ook met Grieks schrift. Bovendien zijn er munten gevonden met zowel Grieks als Gāndhārī in het Kharoṣṭhī-schrift, en werden bij bepaalde volkeren munten met zowel Grieks schrift als Brāhmī-schrift als Kharoṣṭhī-schrift gebruikt.⁷

Duidelijke beïnvloeding is te merken op het gebied van kunst en architectuur. Zo werd Taxila in de 1ste eeuw v.Chr. herbouwd volgens Griekse regels voor stedenbouw.⁸ Er is zelfs gesuggereerd dat de techniek van het bouwen van *stūpās*, de bolvormige monumenten waarvan beweerd wordt dat Aśoka er 84.000 bouwde om de relieken van de Boeddha te vereren, overgenomen zou zijn van de Macedoniërs; het woord zou van het Griekse *στόπος* komen.⁹ Er zijn veel voorbeelden van kunst met zowel Griekse als Indiase invloeden, ook diep in India. Duidelijke voorbeelden zijn een pilaar met inscripties van Aśoka die volgens Griekse technieken is uitgehouwen, een beeld van een onmiskenbaar Griekse krijger met een onmiskenbaar Indiaas zwaard en een overduidelijk Grieks zuilenkapiteel dat in Pāṭaliputra is aangetroffen.¹⁰ Er zijn ook subtielere mengvormen: zo is in Gandhāra bijvoorbeeld een Boeddhabeeld aangetroffen met de uiterlijke kenmerken van Zeus of Herakles.¹¹

Naast munten, iconografie en technieken werden ook ideeën uitgewisseld. De invloed van de Grieken op het boeddhisme lijkt niet groot geweest te zijn,¹² maar wel zijn er sporen van Griekse filosofie in de *Milindapañha* en sporen van Indiase filosofie bij de gymnosofisten; Pyrrho zou door hen zijn beïnvloed.¹³ Een andere invloed die naar India is overgewaaid heeft te maken met de kalender: soms gebruikten boeddhisten in India Griekse of Macedonische namen van maanden.¹⁴

⁶ Zo stelt Seldeslachts (2007), 135-136 mijns inziens terecht de "Grieksheid" van Megasthenes ter discussie.

⁷ Dietz (2007), 50-52. Zie ook Salomon (1998), 70-71: er is zelfs een zegel gevonden met daarop alle drie de schriften!

⁸ Dietz (2007), 56.

⁹ Halkias (2014), 93.

¹⁰ Allen (2012), 245, 272, 321.

¹¹ Dietz (2007), 58.

¹² Dietz (2007), 56.

¹³ Sick (2007); Seldeslachts (2007), 133; Halkias (2014), 73-78.

¹⁴ Salomon (1998), 174; Dietz (2007), 59.

iii) Contacten tussen de Seleukidische en Indiase maatschappij: taal en schrift

Wie zich onderdompelt in de werken van auteurs uit de oudheid kan wonderlijke dingen tegenkomen en er wonderlijke conclusies aan verbinden. Een prachtig voorbeeld daarvan is het volgende verhaal van Philostratos (2de/3de eeuw n.Chr.) in diens apologetische roman over het leven van Apollonius van Tyana, een heilige die in de 1ste eeuw n.Chr. leefde. Deze Apollonius zou naar India gereisd zijn: het werk van Philostratos doet er verslag van. Op een zeker moment¹⁵ was het reisgezelschap voorbij de Hydaspes gereisd en bovenop een berg in India beland, waarvandaan er uitzicht was op een vlakte die geïrrigeerd werd door kanalen vanuit de Ganges. Vanaf daar zou het 15 dagen reizen zijn naar de Ganges en 18 dagen naar de zee. Onder de berg lag een enorme stad die Paraka genoemd werd. Vier dagen later kwamen de reizigers bij een klein dorpje waar een klein Indiaas jongetje naar hen toe kwam rennen.¹⁶

προσδραμόντα δὲ τῷ Ἀπολλωνίῳ φωνῆ Ἑλλάδι προσειπεῖν αὐτόν, καὶ τοῦτο μὲν οὕτω θαυμαστὸν δόξαι διὰ τὸ καὶ τοὺς ἐν τῇ κόμῃ πάντας ἀπὸ Ἑλλήνων φθέγγεσθαι, ...

En nadat hij naar Apollonius was toegerend sprak hij tot hem in de Griekse taal, en dit scheen nog niet wonderbaarlijk door het feit dat ook alle anderen in het dorp de taal van de Grieken spraken, ...

Maar wat wel verwondering opwekte, was dat het jongetje de mensen in het gezelschap bij naam aansprak en de conclusie van de reizigers was dan ook dat ze bij heel wijze mensen waren terechtgekomen. In het dorp waren er godenbeelden van onder andere Athena Polias, Apollo van Delos, Dionysos van Limnaios en Dionysos van Amyklaios die de Indiërs hadden opgericht en waar ze regelmatig volgens Griekse gebruiken gebruik van maakten.¹⁷

Men heeft geen enkele stad met Paraka kunnen identificeren en het is zeer waarschijnlijk dat Philostratos het hele verhaal verzonnen heeft. Er is vooralsnog geen enkele tastbare aanwijzing dat er daadwerkelijk hele dorpen waren in India waar men Grieks sprak.

Eerder in het verhaal¹⁸ meldt Philostratos dat het reisgezelschap verwelkomd werd in Taxila door koning Phraotes. Pas na een tijdje liet deze merken dat hij Grieks sprak: «ἤρετο δ' αὐτόν φωνῆ Ἑλλάδι» "En hij vroeg hem dat in de Griekse taal". Even later voegde de koning er bovendien aan toe dat hij het goed kon ook: «ὡς δὲ μεστός εἰμι τῆς Ἑλλήνων φωνῆς, ἐν πολλοῖς δηλώσω» "En dat ik vervuld ben van de taal van de Grieken zal ik in veel gevallen duidelijk maken".

Dit verhaal is al veel geloofwaardiger, zeker gezien de historie van de stad Taxila waarvan we in ieder geval weten dat er Griekssprekenden aan de macht geweest zijn. Een koning lijkt bij uitstek iemand die een vreemde taal zou kunnen beheersen; dat hij hem in eerste instantie niet gebruikte lijkt aan te duiden dat de overige mensen in Taxila dat in het dagelijks leven ook niet deden.

De verhalen van Philostratos helpen weinig: we kunnen ervoor kiezen ze te geloven of ze niet te geloven. Tastbaardere resultaten zijn er bereikt bij onderzoek naar de vraag of Hellenistische koningen brieven stuurden naar Aśoka.¹⁹ Zo weten we dat Hellenistische koningen veel brieven

¹⁵ Philostratos, *Vita Apollonii* 3.5-11.

¹⁶ Philostratos, *Vita Apollonii* 3.12.

¹⁷ Philostratos, *Vita Apollonii* 3.12-14.

¹⁸ Philostratos, *Vita Apollonii* 2.27.

¹⁹ Von Hinüber (2010). Zie ook Von Hinüber (2016); het artikel uit 2010 vind ik qua argumentatie helderder.

kregen: Seleukos I klaagde al over het enorme aantal brieven.²⁰ Ook blijkt er sprake te zijn van zogeheten *covering letters* bij de inscripties van Aśoka. Met de inscripties werd blijkbaar vaak een document met instructies meegestuurd, dat dezelfde kenmerken had als een brief en waarvan soms per ongeluk enkele woorden of zelfs hele zinnen ook op de uiteindelijke in steen gegraveerde inscriptie belandden; iets wat bij Hellenistische inscripties ook vaak voorkwam.²¹ Dit wekt op zijn minst de suggestie dat de steenhouwer de taal niet machtig was en/of niet kon lezen.

Tot slot is er ook het nodige onderzoek gedaan naar de invloed van Sanskrit (of een van de soorten Prakrit, de lokale dialecten) op het Grieks en andersom. Met behulp van theorieën uit de contactlinguïstiek en sociolinguïstiek is de volgende relatie tussen de talen beargumenteerd. In eerste instantie zouden Grieks en talen uit India gezien moeten worden als *adstraattalen*: talen die beide invloed op elkaar uitoefenen. Later zouden de talen uit India de rol van *superstraattaal* aannemen, de taal die een andere taal verdrijft, en Grieks de rol van *substraattaal*, de taal die verdreven wordt maar desondanks invloed blijft uitoefenen op de nieuwe taal.²²

Dergelijke theorieën helpen bij onderzoek naar taalbeheersing, maar bieden slechts een algemeen kader. Ze verklaren niet wanneer en waar precies de verhoudingen tussen de talen verschuiven. Hoog tijd dus om concreet te worden en een blik te werpen op het bronmateriaal dat voorhanden is.

²⁰ Von Hinüber (2010), 261.

²¹ Von Hinüber (2010), 264-266.

²² Schoubben (2018), 81-82. Schoubben stelt eerst een theoretisch kader op en bespreekt daarna de inscripties uit Kandahar met edicten van Aśoka (inscripties 84 en 85 in hoofdstuk 2). Mijns inziens maakt hij bij het opstellen van het theoretisch kader wel enkele zware aannames. Zo stelt hij dat orthografische fouten de verantwoordelijkheid zijn van de steenhouwer, terwijl Indiase invloeden in de Griekse tekst de vertaler(s) aangerekend worden (p. 83), of erger nog: dat Aramees, omdat het de bestuurlijke taal van het Perzische Rijk was, anders behandeld dient te worden dan Grieks. Als Aramees op een inscriptie voorkomt, hoeft het niet te betekenen dat er ook Aramees gesproken werd, zegt Schoubben (p. 88, noot 11). Met dat laatste ben ik het eens, maar voor het Grieks geldt mijns inziens hetzelfde. Het is niet ondenkbaar dat Schoubben gelijk heeft, maar ik zou dergelijke beweringen zelf liever niet als basis van een theoretisch kader nemen.

Hoofdstuk 2: Overzicht van inscripties en literaire vermeldingen

Het doel van dit hoofdstuk is een overzicht te verschaffen van de Griekse inscripties die zijn aangetroffen in de buurt van India. In India zelf zijn er geen sporen gevonden van Griekse inscripties, al dacht men in eerste instantie dat het Brāhmī-schrift dat men in India aantrof misschien wel Grieks was.²³ De in dit hoofdstuk besproken inscripties bevinden zich in het oosten van het huidige Afghanistan en in Pakistan, zie ook het kaartje op het titelblad.

Het beoogde doel van deze scriptie is om iets zinnigs te kunnen zeggen over het gebruik van Grieks in de tijd van de Maurya's. Dit is vooral ingegeven door de beroemde verhalen rondom de Mauryadynastie en de intrigerende inscripties uit Kandahar met delen van edicten van keizer Aśoka, inscripties 84 en 85 in dit hoofdstuk. De werkelijkheid is dat deze inscripties tot de vroegste inscripties behoren die in dit gebied zijn aangetroffen; de meeste inscripties in dit hoofdstuk stammen niet uit de 3de eeuw v.Chr., maar uit een iets latere tijd. Vaak is dat de 2de eeuw v.Chr., wat nog steeds relatief dichtbij de gewenste tijdsperiode is. Enkele inscripties stammen echter uit de 1ste eeuw n.Chr., de tijd van de Kuśāṇās. Uit die tijd stammen ook enkele inscripties die weliswaar Griekse lettertekens bevatten, maar in het Bactrisch geschreven zijn.

In dit hoofdstuk zijn alle Griekse inscripties opgenomen van de 3de en 2de eeuw v.Chr. die er bij mijn weten in het grensgebied met India gevonden zijn, een enkele uitzondering daargelaten: zo wordt er bijvoorbeeld in een artikel terloops over een ongepubliceerde inscriptie uit Ai Khanoum gesproken.²⁴ Het is ook aannemelijk dat er nog het een en ander ligt om gevonden te worden: door de politieke situatie in Afghanistan moesten de opgravingen in Kandahar na 1978 helaas gestopt worden en ook nu nog is het er niet veilig.²⁵ Ook Ai Khanoum is sindsdien verwoest.

Naast inscripties in het Grieks zijn in dit hoofdstuk ook nog enkele passages van auteurs uit de oudheid opgenomen. De passages hebben als nadeel dat ze alleen maar anekdotisch bewijs verschaffen en dat hun auteurs vaak enkele eeuwen later leefden dan de tijd waar ze over berichtten. Daar staat echter het voordeel tegenover dat het voornamelijk ofwel om woorden van Megasthenes gaat ofwel om verhalen over Alexander de Grote. In beide gevallen wordt beschreven hoe India er ten tijde van de Mauryadynastie uitzag, wat natuurlijk precies is wat we graag willen weten. Tot slot wordt ook nog kort gekeken naar Indiase inscripties die iets vermelden over Grieken of sterk gekleurd lijken door Griekse invloeden.

In dit hoofdstuk worden de inscripties alleen kort geïntroduceerd met tekst, vertaling en de minimale context die noodzakelijk is voor het begrip ervan. Dat is wellicht bij tijd en wijle een lichte teleurstelling, want er zitten inscripties tussen die zo interessant zijn dat het wel heel aantrekkelijk zou zijn om direct een uitgebreide analyse te lezen. Het is echter belangrijk om de inscripties ook in context van elkaar te kunnen zien en daartoe is het noodzakelijk om eerst een goed overzicht te hebben van het bronmateriaal. In sommige gevallen kan een fragment wel alvast kort geanalyseerd worden en dan gebeurt dat uiteraard ook.

Omwille van de leesbaarheid worden de teksten zonder tekstkritisch apparaat en zonder bibliografie gepresenteerd en met een eigen nummering. Indien er variaties in de teksten zaten in de literatuur,

²³ Allen (2012), 16, 23.

²⁴ Bernard, Pinault & Rougemont (2004), 235-236. Er staat ook een afbeelding bij van de inscriptie, maar in de online versie van het artikel helaas met de vermelding "Illustration non autorisée à la diffusion" in plaats van de afbeelding. Dat is jammer, want daar wordt de zaak niet echt inzichtelijk van.

²⁵ Hornblower (2013), 174.

heb ik de tekstvariant opgenomen die mij het meest waarschijnlijk of het meest duidelijk leek. Een verantwoording van de tekstkritische methode en de geraadpleegde literatuur per inscriptie is te vinden in de appendix. De meest in het oog springende verschillen worden uiteraard wel kort in dit hoofdstuk benoemd; voor overige discussies en details, inclusief precieze details over afmetingen, materiaal en vindplaats verwijs ik naar de in de appendix aangehaalde literatuur.

Ook wijs ik er graag op dat de inscripties in dit hoofdstuk voor zover mogelijk zijn opgenomen met spaties, accenten en interpunctie met het doel een leesbaar bronnenoverzicht te creëren. Griekse inscripties worden over het algemeen met alleen hoofdletters geschreven en aan elkaar vast. Tenzij het slechts een paar letters betreft, zie ik geen reden om dat in dit hoofdstuk ook zo door te zetten. Voor de beeldvorming van het uiterlijk van de inscriptie heb ik wel geprobeerd zoveel mogelijk het onderscheid in verschillende regels van een inscriptie aan te houden. De posities van de letters binnen de regel zullen echter, met name bij fragmentarische inscripties, niet exact overeenkomen. Tevens heb ik besloten om niet de Hellenistische sigma c weer te geven, maar gewoon de klassieke sigma's σ en ς . Het weergeven van c zou alleen maar suggereren dat de letters qua vorm een waarheidsgetrouwe kopie zijn van hun uiterlijk en dat zijn ze niet: voor het bestuderen van lettervormen is dit overzicht niet geschikt; om een overzicht te krijgen van waarover er zoal geschreven werd in de buurt van India ten tijde van de Maurya's (en iets later) des te meer. Met het oog hierop zijn Indiase teksten alleen in transcriptie weergegeven.

De teksten in dit hoofdstuk zijn opgedeeld in een aantal categorieën. Grofweg kunnen de inscripties opgedeeld worden in administratieve teksten en in literaire teksten, waarbij de term literaire tekst vaak niet meer aanduidt dan dat het geen administratieve tekst betreft. Sommige fragmenten zijn zulke kleine fragmenten dat zelfs deze onderverdeling niet met zekerheid gemaakt kan worden en staan daarom onder het kopje waar ze het meest tot hun recht lijken te komen.

In verband met het enorme aantal administratieve inscripties dat is gevonden te Ai Khanoum worden deze apart onder het eerste kopje besproken, waarna onder het tweede kopje de overige administratieve inscripties volgen. Onder het derde kopje worden de meeste literaire inscripties geïntroduceerd, waarvan er overigens ook meerdere uit Ai Khanoum komen. Onder het vierde kopje volgen verreweg de meest omvangrijke inscripties: de inscripties uit Kandahar. Dit betreft ook literaire inscripties, maar deze steken er qua vorm en inhoud met kop en schouders bovenuit en verdienen zodoende een apart kopje. Daarna is het tijd, onder het vijfde kopje, voor de relevante passages van auteurs uit de oudheid. Onder het zesde kopje tot slot wordt vanuit India gekeken: kwamen Grieken ook in inscripties in Indiase talen voor?

Legenda van de tekstkritische tekens

[. . .]	Onleesbare of verloren letters.
[. . 5 . .]	Bekend aantal onleesbare of verloren letters.
[- - -]	Onbekend aantal onleesbare of verloren letters.
[$\alpha\beta\gamma$]	Onleesbare of verloren letters, hersteld door de editor van de tekst.
$\alpha\beta\gamma$	Slecht leesbare letters, andere lezingen zijn niet uitgesloten.
($\alpha\beta\gamma$)	Aangevulde letters bij een afkorting.
[[$\alpha\beta\gamma$]]	In de oudheid met opzet verwijderde letters.

N.B. Met name bij fragmentarische inscripties lopen de notaties voor onleesbare en/of verloren letters enigszins door elkaar heen. Dit komt mede door de verschillende notaties in de literatuur, die niet altijd even duidelijk zijn. Soms ontbreken ook volledige regels, die ik dan meestal vervangen heb door één regel met het teken [- - -].

i) Administratieve inscripties uit Ai Khanoum

In Ai Khanoum zijn sinds november 1964 vele opgravingen uitgevoerd. Hierbij zijn onder andere enorme hoeveelheden aardewerk opgedoken in wat men de "schatkamer" noemt. Op sommige vazen staan ook Griekse inscripties. Aan de hand van combinaties van archeologische kenmerken werden deze oorspronkelijk gedateerd op de 3de eeuw v.Chr.; heel misschien zou zelfs de 4de eeuw v.Chr. mogelijk zijn.²⁶ Later is aan de hand van inscripties 2 en 3 ervoor gekozen om in ieder geval enkele inscripties in de 2de eeuw v.Chr. te dateren. De datering "het jaar 24" zou namelijk slaan op de regering van Eukratides, dat lijkt althans het meest waarschijnlijk, waardoor het betreffende fragment in 148 v.Chr. zou zijn geschreven. Deze datering is echter niet zeker.²⁷

1

ἐπὶ ἀγορανο[μου]
Χα[ι]ρέ[ας]

bij marktklerk
Chaireas

2 + 3

Ἔτους κδ' [- - - 9 - - - -]
ἐλαίου ἐλαίνου[- - - -]
ἀποδεῆς Α τὸ [μεῖον - -
ἀπὸ κεραμίων δύο[ο - - - -
[τ]οῦ ἡμιο[λί]ου[- - - - -

In het jaar 24 ...
van olijfolie ...
niet vol 1 het [mindere ...
vanaf twee potten ...
van de anderhalve ...

[ἀποδε]ῆς α' τὸ μεταγγισθὲν
[. . . κε]ραμίων δύο διὰ Ἰππίου [- -]
[. . . ἡμιο]λίου καὶ ἐσφράγισται [- ? -]
[- - - -]σοσ τὸν α' καὶ στ . . [- - - -]

...
niet vol 1 nadat het is overgeheveld
... van twee potten door Hippias ...
... van anderhalve en heeft verzegeld ...
... sos no. 1 en St...

Ἔτους κδ' . [- - -]
ἐλαίου ἐλαίνου·
ἀποδεῆς α' τὸ μεταγγισθὲν
ἀπὸ κεραμίων δύο διὰ Ἰππίου
τοῦ ἡμιολίου, καὶ ἐσφράγισται
[Μολοσ?]σὸς τὸν α' καὶ Στ[ράτων ? τὸν β' ?]

In het jaar 24 ...
van olijfolie;
niet volle pot 1 nadat het is overgeheveld
vanaf twee potten door Hippias
van de anderhalve, en [Molos]sos heeft
no. 1 verzegeld en St[rato no. 2].

Twee fragmentarische inscripties, de bovenste twee teksten, lijken te combineren tot de derde tekst, die op beide potten stond, over de verdeling van olijfolie, waarvan er schijnbaar 1,5 pot was. Olijfolie lijkt dus een luxartikel te zijn geweest. "Niet vol" betekent dus "deels leeg", hier halfleeg.

4

- - - ἀ]ποδεή[ς - - -
- - -]νος

... niet vol ...
...

Deze tekst komt mogelijk van dezelfde vaas als inscripties 2 en 3.

²⁶ Schlumberger & Bernard (1965), 638-639.

²⁷ Rapin (1983), 367-370.

5

Παρά Ζήνωνος

ἠρίθμηται

διὰ Ὀξεβοακου

καὶ Ὀξυβαζου· Δρχ φ'.

Ἐσφράγισται Ὀξεβοάκης.

Van Zeno

is geteld

door Oxeboakes

en Oxybazos; 500 drachmen.

Oxeboakes heeft verzegeld.

Oorspronkelijk las men Πριθμήται in de tweede regel, wat dan zou betekenen "aan Prithmetas". Daaruit werd geconcludeerd dat de verzender altijd een Griekse naam had, zoals Zeno of Filiskos (zie inscriptie 7, 11 en 12 voor Filiskos). In 1980 heeft Bernard echter geopperd dat er vermoedelijk ἠρίθμηται stond, "is geteld". Sindsdien is de zogenaamde Iraanse naam Prithmetas buiten beeld. Deze tekst staat op dezelfde vaas als inscripties 6 en 7, chronologisch als eerste.

6

Παρά Τιμοδήμου

ἠρίθμηται διὰ

Ὀξεβοάκου καὶ

Ἑρμαίου ταξ[α]ηνά

Van Timodemos

is geteld door

Oxeboakes en

Hermaios [?]

...

Deze tekst staat op dezelfde vaas als inscripties 5 en 7, chronologisch als tweede. ταξηνά: zie hieronder, bij inscriptie 7.

7

Παρά Φιλίσκου

κασαπανα ταξηνά Α

διὰ Ἀρυάνδου καὶ Μ

Στρα

Van Filiskos

munten [?] 10.000

door Aryandos en

Stra[to].

Deze tekst staat op dezelfde vaas als inscripties 5 en 6, chronologisch als derde. Het woord *κασαπανα* is een Middel-Iraanse term voor munten, die mogelijk uit India komt: daar werden ze namelijk *kārṣāpaṇa* genoemd; één munt woog één *kārṣa*. De term ταξηνά is waarschijnlijk ook van Indiase origine, gezien de uitgang -ηνά; de betekenis is onduidelijk.

8

[- - - - -]

ἠρ[ί]θμηται - - -]

Ἀπο [- - - - Ἑρ]

μαίου [- - - -]

...

is ge[teld ...]

vanaf [... Her]

maios ...

κασαπανα [- - - -]

ἐσφράγισ[ται - - -]

munten ...

heeft verzeg[eld ...]

9

[- - -] ετος τοῦ δευτέρ - - - [- - -]

[- - -] Ἑρμαίου δρχ μδ' - -

[- - -] α . καὶ . . . υ . νδου ξ'

[- - -] σμασ . . τὰς ἀναφορὰς [- - -]

[- - -] θ . ου ου . ανος δρχ η'

[- - -] χξ'

... van de tweede ...

... van Hermaios 44 drachmen ...

... en ... 60

... de betalingen ...

... Oumanos 8 drachmen

... 660

10

Παρά Στράτωνος
 διὰ Μολοσσοῦ καὶ
 Στράτωνος καὶ ἔσ - - -
 . . . βαρᾶ . . . δου καὶ Τάρζου

Van Strato
 door Molossos en
 Strato en ...
 ... en van Tarzos

A

[κασα]πανα νανδηνά Μ

Nandische [mun]ten 10.000.

In νανδηνά zien we een Indiase uitgang. Vermoedelijk is de betekenis "Nandisch", "uit het Nandarijk". Het zou dan ook om Indiase munten gaan; het precieze gebied blijft alsnog onduidelijk.

11

Παρά Φιλίσκου
 νανδαγαχωραγα
 ἠριθμ[ητα]ι διὰ
 [- - - 7-8 - - -]ς καὶ
 ἔσγ . α [- -] Α

Van Filiskos
 [?]
 is gete[l]d door
 ... en
 ...

M

10.000

12

Παρά Φιλίσκ[ου - -]
 ἔλα . [. ἐλαί]νου . [- -]
 πα . . [. . 6-7 . . .] ους . [- -]
 ἀποδε[ῆς]ων τριῶν . . . [- -]
 [[δυ]] λων [- - - -] - - - -
 ἐσφράγισται
 Θεόφρασ[- - -]

Van Filiskos ...
 van olij[fol]ie ...
 ...
 niet vol ... van de drie ...
 ...
 heeft verzegeld
 Theofras[tos].

13

[- - -] ου Α
 [- - -] ηνά Μ
 Παρά Νικ[- - -]
 - -

...
 ... 10.000
 Van Nik[eratos]
 ...

14

Διὰ Κοσμοῦ δοκίμου . . [- - -]
 δεδοκίμασται διὰ Νικηρά[του
 ἐσγράφισται αὐτὸς Νικήρατος.

Door betrouwbare Kosmos ...
 goedgekeurd door Nikeratos,
 Nikeratos zelf heeft verzegeld.

Bernard heeft voorgesteld om δοκίμου ἀ[ργυρίου] te lezen in de eerste regel: "door Kosmos, betrouwbaar wat betreft geld".

15

λη' παρὰ . [- - -]
 ἄβυρ τὰ κερα[- - -]
 ἔλασσον . [- - - - -]

38 van ...
 [?] ...
 minder ...

16

- - -] λαδου Α
 [- -] . ηνά Μ
 [- - -

...
 ... 10.000
 ...

17

[- - -]	...
[- - -] ι	...
[- - -] Α	...
[- - -] <u>ν</u> ά Μ	... 10.000

18

- -] <u>αι</u> διὰ	... door
[- - -] ος και	... en
[- - -]
[- - -]	...
Α	...
[- - -] Μ	... 10.000

19

[- - -]	...
[- - -]	...
[- - -] <u>ου</u>	...
[- - -] <u>χος</u> [- - -]	...

20

[- - -] <u>δ</u> μου φ'	... 500
-------------------------	---------

21

- -	...
<u>δ</u> . . <u>α</u> <u>υ</u> . [- - -]	...
ἐσφράγισται . [. . .]	heeft verzegeld ...

22

. [- - -]	...
Καλλισθ[ένους ? - -]	van Kallisth[enes ...]
Σιν <u>ω</u> φ . του [- - -]	van Sinof[a]tos ...
Ξα <u>τ</u> ρα <u>ν</u> νου [- - -]	van Xatrannos ...
Οὐ <u>μ</u> άνου [- - -]	van Oumanos ...
. ο <u>δ</u> ' [- - -]	74 ...

23

Ὀ <u>ξ</u> υβ[ά <u>ζ</u> ου]	[van] Oxyb[azos]
------------------------------	------------------

24

[- - -] Φιλίσκου [- - - -]	... van Filiskos ...
[- - - -] <u>σ</u> μ [- - - -]	...

25

Σωσι <u>π</u> ά[τρου]	van Sosipa[ter]
-----------------------	-----------------

26

Φιλο <u>ξ</u> ένη[ς]	Filoxene[s]
τὸ <u>σ</u> τάμνον	de aarden pot

27

ε <u>γ</u> μα <u>δ</u> ο <u>να</u> τιος	[?]
---	-----

28 λιβανωτοῦ			van wierook
29 λιβανωτο[ῦ]			[van] wierook
30 -- -- -] διὰ καλ [- - - -- -] μμα [- - - -- -] ρθ [- - -		 door
31 [- - - -] κ [- - - - - -] σται Μιλ [- - -]	32 [- - -] τ . ια . α [- - -] υχ . ια	33 - [- - - -] - - [- - -] - - - [- - - - -] ουνανδαγα [- - -]	34 - - - - - [- - - -] δ . α - - - [- - - ...] και - - - [- - -
35 Αιτάτης			Aitates
36 .] . ριζάρης			[A]rixares ?
37 τοῦ μικροῦ καὶ τῆς μικρᾶς			van de kleine [jongen] en het kleine [meisje] ?
38 Λυσανίου Ἰσιδώρας			van Lysanios, Isidora
39 Κόσμου			van Kosmos
40 [...]αίου			van ...aios
41 ἀνά	42 θ ερι γ . . . [. . .]	43 Δ	44 X
45 KINN	46 KIN		Kan[eel]? (= κίνναμον of κιννάμων)
47 ΠΠΕ ΚΙΑ		
48 μέλι			honing

In deze inscriptie is waarschijnlijk sprake van een iotacisme, waarbij τ wordt weergegeven met $\epsilon\iota$. Dit komt vanaf de 2de eeuw v.Chr. regelmatig in Griekse inscripties voor en ook al sporadisch in de 3de eeuw v.Chr., zoals bijvoorbeeld bij het deel van rotsedict 12 van Aśoka dat gevonden is in Kandahar, zie inscriptie 85 in dit hoofdstuk. Het lijkt vrij waarschijnlijk dat er een naam staat aangegeven op dit vaasfragmentje en er worden maar liefst negen suggesties gedaan: Thersis, Thersilos, Thersio, Thersikles, Thersilochos, Thersimachos, Thersimenes, Thersippos en Thersites.

50	51	52	53	54	55	56	57
EI	AΦ	-]AP[-	<u>OX</u>	ο	λ	θα[...] ϵ	<u>αλ</u>

Het opvallendste aan de inscripties uit Ai Khanoum is de mengeling van Griekse en Iraanse namen. Er zijn zeven of acht Iraanse namen, te weten Aryandes, Oxeboakes, Xatrannos, Oumanos of Oumanes, Oxybazos, Sinofatos (?) (mogelijk Grieks), Aitates en Arixares. Het valt op dat deze mensen zich voornamelijk met financiële transacties bezighielden. Wat hier echter uit geconcludeerd kan worden is niet volledig duidelijk.²⁸ Wellicht is er een scheiding in functies, afhankelijk van afkomst. Over naamgeving van personen is nog veel meer geschreven, ook bijvoorbeeld over Bactrië in de tijd van de Kuśāṇās.²⁹

ii) Administratieve inscripties uit andere plaatsen

Ook in andere plaatsen dan Ai Khanoum zijn administratieve inscripties gevonden, al zijn het er maar weinig: 1 klein vaasfragment en 4 zeer kleine vaasfragmentjes uit Qal'a-i Sam, 3 zeer kleine vaasfragmentjes uit Kampyr-Tepe en 1 groter stuk perkament uit Sangcharak.

58 - Qal'a-i Sam, midden 3de eeuw v.Chr.

[- - -]	...
-] α [.] χ οκως [- - -]	...
-] γυμνάς α . . οριας Δ	... naakte ... 4
-] ος Β [- - -]	... 2 ...
-] οια ζ βύρσαν Α	... 6, 1 huid,
-] ραντα Δ μ 4 ...
-] ε . ζικ . . Α [- - -]	... 1 ...
[- - -]	...

Het lijkt te gaan om een lijst voorwerpen met aantallen. Voor βύρσαν staat geen sigma, maar een stigma, die het getal 6 weergeeft.

59 - Qal'a-i Sam	60 - Qal'a-i Sam	61 - Qal'a-i Sam	62 - Qal'a-i Sam
] . IO	. IOY	ΓΑ [-	. . KA . K . .

De datering van deze kleine fragmentjes is onbekend.

²⁸ Grenet (1983).

²⁹ Zie bijvoorbeeld Bernard (2001).

63 - Kampyr-Tepe

ΔΠ

15

(= δέκα πέντε); de datering van dit fragment is onbekend.

64 - Kampyr-Tepe

XXΠ

± 22,96 liter

(= χοῦς, χοῦς, πέντε), χοῦς is een volumemaat, πέντε is 5. De vaas zelf waar dit fragmentje op gevonden is kon minder dan 1 liter bevatten. De datering van dit fragment is onbekend.

65 - Kampyr-Tepe

ΚΛΕ

[?]

De datering van dit fragment is onbekend.

66 - Sangcharak, 2de eeuw v.Chr.

[- - -]

.... [.] ... ντων θεου Αντιμάχου καὶ Εὐμέγους καὶ Αντιμάχο[υ]
τ [. . .] . ου ἔτους δ' μηνὸς ὀλωίου ἐν ασδιτ . . νοις νομοφυ-
λακο . [. .] . οσ ἔχει Μηνόδοτος λογευτῆς συμπαρόντων [-]
. ε ἀπεσταλμένου ὑπὸ Δημόνακτος ε υ . [-]
. ε . οσ καὶ σ . . ουτου διὰ Διοδώρου τοῦ ἐπὶ τῶν προσόδων
. απο ουτ . . δαταου ἐξ ἱερείων τρα-
. υ α . η . ων κ' τὰ καθήκοντα

... van de heer Antimachos en van Eumenes en van Antimachos

... van de maand juni/juli van jaar 4 in ... van de wetshand-

haver ... verkrijgt belastinginner Menodotos terwijl ook aanwezig zijn ...

... gestuurd door Demonax ...

... en ... door Diodoros die over de financiële transacties gaat

... vanuit offerdieren ...

... de 20 die voldaan moeten worden.

Het epitheton θεός "god" werd regelmatig gebruikt voor Bactrische heersers, maar vaak wel pas na de naam en niet ervoor. De maand Ὀλῶος is de Macedonische maand Λῶος (juni/juli). Het manuscript is niet door wetenschappers gevonden te Sangcharak, maar door iemand verkocht die beweert dat het uit Sangcharak komt; dat is dus niet 100% zeker. De datering is zoals altijd problematisch. Het is onduidelijk of het jaar 4 net als het jaar 24 in inscripties 2 en 3 aan Eukratides gekoppeld moet worden (waar dat ook niet zeker is) of aan een andere koning. In ieder geval lijkt dit manuscript uit de 2de eeuw v.Chr. te komen.

iii) Literaire inscripties

Naast de enorme reeks administratieve inscripties, zijn er ook inscripties gevonden die andere zaken weergeven, van een enkele naam tot simpele dedicaties tot echte literaire teksten. Er zijn teksten uit Kuliab, Dilbjergin, Takht-i Sangin, Samarkand (= Afrasiyab = Maracanda, regio Sogdiana), Bazira, Nisa (wat strikt genomen buiten de scope van dit werk valt) en uit Ai Khanoum.

67 - Kuliab, eind 3de eeuw v.Chr./begin 2de eeuw v.Chr.

τόνδε σοι βωμὸν θυώδη, πρέσβα κυδίστη θεῶν
Ἑστία, Δίος κ(α)τ' ἄλσος καλλίδενδρον ἔκτισεν
καὶ κλυταῖς ἤσκησε λοιβαῖς ἐμπύροις Ἡλιόδοτος
ὄφρα τὸμ πάντων μέγιστον Εὐθύδημον βασιλέων
τοῦ τε παῖδα καλλίνικον ἐκπρεπῆ Δημήτριον
πρευμενῆς σῴζης ἀκηδεῖ(ς) σὺν τύχαι θεόφρον[ι]

Dit fragrante altaar voor u, geëerde, nobelste der goden,
Hestia, heeft in het heilige bos met mooie bomen van Zeus volledig betaald
en eer aangedaan met vermaarde drankoffers, met brandoffers, Heliodotos,
opdat u van alle koningen de grootste, Euthydemos,
en diens glorieus triomferende, buitengewone zoon, Demetrios -
[opdat u] gracieuze, [hen] ongedeed houdt met een lot met goddelijke gedachten.

Deze inscriptie is pas in 2004 op de antiekmarkt verschenen en alleen bestudeerd aan de hand van één foto. Over de archeologische context is dus nagenoeg niets bekend; van de locatie is men wel vrij zeker. De tekst is geschreven in trochaeïsche tetrameters op steen en in alle opzichten Grieks. Op grond van verschillende argumenten die te maken hebben met de koningen Euthydemos en Demetrios kan de inscriptie ofwel rond 206 v.Chr. ofwel rond 190 v.Chr. gedateerd worden.

68 - Dilbjerdin

Οἶος ANEYΘA [- - - -	Wie ...
αὐξήσῃ Γ[- - -	zal toenemen ...
Διογένη[ς - - -	Diogenes ...
οἰχῆται Δ[- - -	gaat ...
πατρὸς [- - -	van vader ...
.. ΣΑΙΔ [- - -	...

Deze tekst is geschreven op een plaat van terracotta. Men vermoedt dat de stad Djilberdin rond 150 v.Chr. gesticht is; het leek dus niet waarschijnlijk dat deze vermoedelijk metrische inscriptie, mogelijk een grafepigram, veel ouder zou zijn. Maar een analyse van de lettervormen heeft de datering rond eind 3de eeuw v.Chr./begin 2de eeuw v.Chr. geplaatst.

69 - Takht-i Sangin, midden 2de eeuw v.Chr.

Εὐχὴν	Een gelofte
ἀνέθηκεν	droeg
Ἀτροσωκης	Atrosokes op
Ἵοξωι.	aan Oxos.

De naam Atrosokes betekent "stralend van heilig vuur", "kracht van de vuurgod bezittend" en is een Iraanse naam. De naam Oxos (de rivier Oxus) is een transcriptie van het Iraanse Wakhsk.

70 - Takht-i-Sangin, 2de eeuw v.Chr.

Υ ΟΞΟΙ ΟΞ[- -]	... aan Oxos ...
----------------	------------------

71 - Samarkand, 2de/1ste eeuw v.Chr.

ΚΤΗΣ	[Afkorting van een naam]
------	--------------------------

Deze inscriptie staat op een *astragalos*, een soort dobbelsteen.

72 - Samarkand, 2de/1ste eeuw v.Chr.

Νικίας

Nikias

Deze inscriptie staat op een vaas.

73 - Samarkand, 2de/1ste eeuw v.Chr.

ΑΒΓΔΕΖΗΘ[Ι]ΚΛ[ΜΝΞ]ΟΠΙΩΡ[Σ]ΤΥΦΧΨΩ[Ͱ] [Grieks alfabet]

74 - Bazira, 2de/1ste eeuw v.Chr.

Εὐθυ]δή[μω

Aan Euthydemos

Ἀμ]ύντα[ς]

Amyntas

75 - Bazira, 2de/1ste eeuw v.Chr.

N

N

76 - Nisa, 1ste/2de eeuw n.Chr.

...αισινου

(van) ...aisinos

Deze inscriptie is een onderdeel van een serie Parthische kleizegels, nogal uit de richting van het grensgebied met India en uit een latere tijd. Het gaat om 50 kleizegels, waarvan er 24 inscripties hebben, waarvan 23 in het Parthisch en 1 in het Grieks. De inscriptie staat onder een figuur van de godin Athena met lans en schild. Deze inscriptie illustreert perfect dat een tekst kan opduiken waar je hem niet verwacht en waar er ogenschijnlijk ook geen enkele reden toe is; daarom heb ik hem hier toch opgenomen.

77 - Ai Khanoum, 2de/1ste eeuw v.Chr.

Τριβαλλός

Triballos

καὶ Στράτων

en Strato

Στράτωνος

van Strato

Ἑρμῆι, Ἡρακλεῖ

aan Hermes, aan Herakles

78 - Ai Khanoum, begin 3de eeuw v.Chr.

ἀνδρῶν τοι σοφὰ ταῦτα παλαιότερων ἀνάκει[τα]ι
ρήματα ἀριγνώτων Πυθοὶ ἐν ἡγαθέαι·
ἐνθεν ταῦτ[α] Κλέαρχος ἐπιφραδέως ἀναγράψας
εἶσατο τηλαυγῆ Κινέου ἐν τεμένει.

Deze wijsheden van mannen van vroeger, woorden van zeer bekenden, zijn gewijd in het zeer heilige Pytho; daarvandaan, nadat Klearchos deze nauwkeurig opgetekend had, heeft hij ze geplaatst, ver stralend, in het heiligdom van Kineas.

παῖς ὦν κόσμιος γίνου,
ἡβῶν ἐγκρατής,
μέσος δίκαιος,
πρεσβύτης εὐβουλος,
τελευτῶν ἄλυπος.

terwijl je een kind bent, word goed opgevoed,
een jeugdeling, zelfbeheerst,
van middelbare leeftijd, rechtvaardig,
een oud persoon, bedachtzaam,
beëindigend, vrij van zorgen.

Dit epigram met enkele Delphische maximen is in 1966 ontdekt in de *pronaos* van het heiligdom van Kineas, de vermoedelijke stichter van de stad Ai Khanoum. Het eerste vers bevat het woord γίνου, terwijl Stobaios, die een lijst van alle Delphische maximen heeft gemaakt, ἴσθι heeft staan.

79 - Ai Khanoum, 3de/2de eeuw v.Chr.

τόπου ... οἰκείους ... β[α]σιλ[ε]ῦσι

van een plek ... familieleden ... voor koningen

80 - Ai Khanoum, 3de/2de eeuw v.Chr.

... μνημεῖον ...

... een herinneringsmonument ...

81 - Ai Khanoum, mogelijk 3de eeuw v.Chr.Kolom 1Kolom 2Kolom 3Kolom 4

[- - -]

[- - -] ...

[. . 6 . .] [. 9]

[- - -]

[- - -] ... γ

.. [. 3 .] . [- - -] .. ε

[- - -] αλ [- - -][- - -] αἰσθητὰ. . . [- - -] . ων[- - -] ερ . νω . [- - -]ἀλλὰ . . . τὰς ἰδέας ἀ-α [- - -] . . ν ἀ-.. νε . ταξ . με [- . .]

τὰς ἀλλήλων φαμέγ

ναγκαῖον . [. . .] τὸ τῆς

γονωστε κ

γὰρ εἶπεν οὐκοῦν . .

μεθέξεως αἵ[τι]ον ἀκί-

μανθάνεις γὰρ [- - -]

. . το αἰτίων τῶν . . [- - -]

νητον γὰρ ἕκαστον

πάνυ γε εἶπε[ν] [- . .][. .] νο . . . ε . μετίσχει [- - -]

τῶν εἰδῶν διὰ ταῦτά

μὴν εἰ γε . . . [- με]τῶν ὄντων τ[.]ς ἰδέας

τε καὶ τὸ τῆς γένεσιν

τέχει τω . [- - -]ὄπερ καὶ τ[ο]ῦ μετέχειν

εἶναι καὶ τὴν φθορὰν

ἔσται πρω . . [- - -]τα ε του . . . αἴτιαἀἴδιον τὴν τῶν αἰσθη .

μὴ μετέχοι [- - -]

[. .] ν ὁμοίω . . . [- - -]

τῶν ἀναγκαῖον εἶπεν

ἄλλω . . [- - -]

. . τιον . . . [- - -]

ἀλλὰ μὴ καὶ κυριώ-

λ . . [- - -][. .] . ς ἕτερ [- - -] καθ' ἐ-τατόγ γε καὶ πρῶτονεἶπ[εν] [- - -][κά]στην . [. .] . σειμ [. . .] .

τῶν αἰτίων δόξειεν

τ [- - -][. . .] πρὸς τ . [. . .]ἅν τοῦ[το] δικαίως [- - -][- - -] . ωσα . [. . .] . λατοῦτο μέγ γὰρ [. .] . ον[- - -] . νειδ . ωνπᾶσι καὶ πάσαις ταῖς

[. . . 8 . . .] [- - -]

ἰδέαις . . ἀ[λλ]ήλων[. . . . 10] . ω [.][. .] . ω ωιδ . [. . .][- - -] . . ότιτος. ε οὐθέν οὐθενὸς τ [. .][- - -] πο [. . .] . ει . αρ . . [- - -][- - -] αἰσ]θητῶν [- - -]. αὐτω . [- - -]

[- - -] ἄρ' εἰδῶν

[.] ε . ειν τω . . [- - -][- - -] . νους . . .[.] . . ων κ . [- - -]

[- - -] . . . [. . .]

[- - -]

Het is duidelijk dat een vertaling van deze tekst ingewikkeld is, door de fragmentarische staat van de papyrus. Voor wie niet zo goed thuis is in het Grieks, doe ik toch een poging om de belangrijkste woorden weer te geven. Het is duidelijk een filosofische tekst. Men vraagt zich af of het een werk van Aristoteles zou kunnen zijn of juist van een platonist. Argumenten op basis van vocabulaire wijzen eerder op het eerste, maar inhoudelijke argumenten lijken eerder op het tweede te wijzen.³⁰

Kolom 2: ... waarneembare dingen, maar dat de ideeën zelf ... van elkaar. Dat zeggen we inderdaad, zei hij ... van de oorzaken ... heeft deel aan ... de zijnde dingen ... de ideeën, wat ook maar ... ook deelhebben aan het ... oorzaken ... iedere ... van de waarneembare dingen ... van de vormen ... geest ...

Kolom 3: ... het noodzakelijke ... de oorzaak van het deelhebben. Want ieder van de vormen is onbewogen door deze dingen en ook doordat het ontstaan en de vernietiging van de waarneembare

³⁰ Rapin & Hadot (1987), 248-250.

dingen eeuwig zijn. Noodzakelijk, zei hij. Maar waarlijk, dit zou ook het machtigste en het eerste van de oorzaken kunnen schijnen. Op juiste wijze ... want dit ... voor iedereen en voor alle ideeën ... van elkaar ... niets van niets ...

Kolom 4: ... want je begrijpt ... zeker, zei hij ... heeft deel aan ... het zal de eerste ... kan geen deel hebben aan ...

82 - Ai Khanoum, mogelijk 3de eeuw v.Chr.

Tekst a, kolom 1

[- - -]

] γαμου [

[- - -]

Tekst a, kolom 2

[- - -]

[. . . .] . θεο . [- - -]

. . . . διος μ . [- - -]

. [.] θεὰγ γαμει . . . [

. γενοίμην μυσ [

τεκμηρίωι δέ τῶι . . . [

[. . .] ἡμῖν ἐς χεῖρας [

. . . ου . [

- - -

- - -

] θε[ι]ρασ [- - -]

[. . .] α [. .] . . ν νομίζειν κ . . .

[

[. . .] πε . . ουν ταῦτα

[. .] . [. .] . [

[. . .] . [.] . . . [.] . χλωσα . . .

[. . .] . . ν[

- - -

] α . [

] . [

. [.] . ου Διονυσ [- - -]

. . [

. . .] . [. .] [. . .] του

δοκοῦντ . . [

] . . [- - -] . . [- - -] μεθ [

Tekst b

[- - -]

] υ . . [

[- - -]

] . . μ . [

ο]υ μαθε[ῖν

[- - -]

] . . ει . κ . ασ . [

] α . . ν [

[- - -]

Nog fragmentarischer dan het vorige werk, vallen hier slechts enkele woorden te herkennen: γενοίμην "ik werd" (optativus aoristus), τεκμηρίωι "met een bewijs", ἡμῖν ἐς χεῖρας "aan ons in de handen", νομίζειν "menen", δοκοῦντ . . "toeschijnend", μαθεῖν "leren".

iv) Inscripties uit Kandahar

Verreweg de meest interessante inscripties zijn gevonden in Kandahar. In 1957 werd door werklieden een tweetalig edict van keizer Aśoka ontdekt op een rots, dat overigens bijna vernietigd werd omdat men het aanzag voor Engels. Onder elkaar staan een Griekse en een Aramese tekst met beide ongeveer dezelfde inhoud. In 1963 kwam daar een op de bazaar gekocht zandstenen tablet met twee delen van edicten bij: het einde van wat nu bekendstaat als Major Rock Edict 12 en het begin van Major Rock Edict 13. In 1978 werd een epigram gevonden, ook uit de 3de eeuw v.Chr., dat bekendstaat als de inscriptie van de zoon van Aristonax. In 2004 tot slot dook de prachtige Kandahar-Sophytos-inscriptie op: een uit de 2de eeuw v.Chr. stammend acrostichon van 20 verzen.

83 - Kandahar, inscriptie van de "zoon van Aristonax", begin 3de eeuw v.Chr.

θηρὸς Ἀ[λεξάνδρου] στῆσα τόδε εἰς τέμε[ν]ος
υἱὸς Ἀριστόνακτος, Ἀλεξ[ανδρέων] δ' εἶν ἄστοις
καὶ σωτῆρος ἐμοῦ τ[οῦ]νομα ἔχων]ος
[- - -]

...
van het wilde dier heb ik opgericht in dit heiligdom van A[lexander],
(ik,) zoon van Aristonax, behorend tot de stedelingen [van] Alex[andrië]
en van mijn redder d[e naam dragend] ...

Deze inscriptie is een epigram, bestaande uit twee elegische disticha, waarvan het eerste vers verloren is gegaan. Mogelijk stond er nog een regel onder waar gestaan zou kunnen hebben wie het epigram maakte, maar dat is heel slecht te zien en dus absoluut niet zeker. Het epigram stond geïnscribeerd op de basis van een standbeeld; hoe het standbeeld eruit zag weten we niet. De stad Kandahar kan geïdentificeerd worden met Alexandria in Arachosia, niet alleen op basis van dit epigram, maar ook op grond van andere argumenten.³¹

84 - Kandahar, tweetalige rots (Grieks/Aramees), edict van Aśoka, rond 260 (of 250) v.Chr.

δέκα ἐτῶν πληρη[θέντ]ων βασιλεὺς
Πιοδασσης εὐσέβεια[ν] ἔδειξεν τοῖς ἀν-
θρώποις, καὶ ἀπὸ τούτου εὐσεβεστέρους
τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησεν καὶ πάντα
εὐθηνεῖ κατὰ πᾶσαν γῆν, καὶ ἀπέχεται
βασιλεὺς τῶν ἐμψύχων καὶ οἱ λοιποὶ δὲ
ἄνθρωποι καὶ ὅσοι θηρευταὶ ἢ ἀλιεῖς
βασιλέως πέπαινται θηρεύοντες, καὶ
εἴ τινες ἀκρατεῖς, πέπαινται τῆς ἀκρα-
σίας κατὰ δύναμιν, καὶ ἐνήκοοι πατρὶ
καὶ μητρὶ καὶ τῶν πρεσβυτέρων παρὰ
τὰ πρότερον, καὶ τοῦ λοιποῦ λώϊον
καὶ ἄμεινον κατὰ πάντα ταῦτα
ποιοῦντες διάζουσιν.

Na het verstrijken van tien jaren heeft koning
Piodasses rechtschapenheid getoond aan de men-
sen, en vanaf dat moment heeft hij de mensen
rechtschapener gemaakt en bloeien
alle dingen op de gehele aarde, en onthoudt de
koning zich van levende wezens en zijn ook de overige
mensen net als ook de jagers of vissers
van de koning opgehouden met jagen, en
als sommigen zwak waren, zijn ze naar vermogen met
hun gebrek gestopt, en gehoorzaam aan vader
en moeder en de ouderen in tegenstelling tot
vroeger tijden, en voortaan zullen ze aangener
en in alle opzichten beter leven
als ze deze dingen doen.

Hierna volgt een Aramese tekst met min of meer dezelfde inhoud. De teksten zijn niet letterlijk hetzelfde, maar beide teksten zijn vrije bewerkingen op basis van een Indiaas origineel.

N.B. Ik heb het woord εὐσέβεια, de Griekse vertaling van het woord *dharma* of *dhamma*, hier vertaald met rechtschapenheid. In India heeft de term *dharma* heel veel betekenissen. *Dharma* betekent "stutten van de wereld" en wordt vaak vertaald met "wet". Inderdaad kan *dharma* vaak worden opgevat in de context van regels, of deze nou prescriptief of indicatief zijn. Maar veel

³¹ Fraser (1996), 132-140. Fraser vindt zelf het epigram zelfs ongeschikt als bewijsmateriaal, zie voetnoot 61 op pagina 136. Anderzijds vindt Hornblower dat Fraser daar te voorzichtig in was, zie Hornblower (2013), 173-174. De naam Kandahar komt waarschijnlijk ook van Iskander, Alexanders Macedonische naam.

algemener gaat het om "goed handelen". Wie rechtschapen is, zal de dingen doen met de intentie om ze op de juiste manier te doen, vandaar mijn vertaling "rechtschapenheid".

Een opvallende woordkeuze is de woordgroep «πατρὶ καὶ μητρὶ» "aan vader en moeder" (dativus). Dit is de gebruikelijke Griekse woordvolgorde, maar in de Indiase versies van Aśoka's edicten vinden we juist de vorm *matapituṣu* "bij moeder en vader" (locativus). Ook nu nog wordt in het Hindi deze volgorde gehanteerd: het woord voor ouders is माता-पिता (*mātā-pitā*) of माँ-बाप (*mā̃-bāp*).

85 - Kandahar, Griekse edicten van Aśoka (Major Rock Edict 12 + 13), rond 258 v.Chr.

[- - -]

[. Εὐ]σέβεια καὶ ἐγκράτεια κατὰ πάσας τὰς
διατριβάς· ἐγκρατῆς δὲ μάλιστά ἐστιν ὅς ἂν γλώσης
ἐγκρατῆς ᾗ. Καὶ μήτε ἑαυτοὺς ἐπα[ι]νῶσιν, μήτε τῶν
πέλας ψέγωσιν περὶ μηδενός· κενὸν γὰρ ἐστιν· καὶ
5 πειρᾶσθαι μᾶλλον τοὺς πέλας ἐπαινεῖν καὶ μὴ ψέγειν
κατὰ πάντα τρόπον. Ταῦτα δὲ ποιῶντες ἑαυτοὺς
αὔξουσι καὶ τοὺς πέλας ἀνακτῶνται· παραβαίνοντες δὲ
ταῦτα, ἀκ(λ)εέστεροι τε γίνονται καὶ τοῖς πέλας
ἀπέχθονται. Οἱ δ' ἂν ἑαυτοὺς ἐπαινῶσιν, τοὺς δὲ πέλας
10 ψέγωσιν φιλοτιμότερον διαπράττονται, βουλόμενοι παρὰ
τοὺς λοιποὺς ἐγλάμψαι, πολὺ δὲ μᾶλλον βλάπτου[σι]
ἑαυτοὺς. Πρέπει δὲ ἀλλήλους θαυμάζειν καὶ τὰ ἀλλήλων
διδάγματα παραδέχεσθαι[ι]. Ταῦτα δὲ ποιῶντες
πολυμαθέστεροι ἔσονται, παραδιδόντες ἀλλήλοις ὅσα
15 ἕκαστος αὐτῶν ἐπίσταται. Καὶ τοῖς ταῦτα ἐπ(α)σκοῦσι
ταῦτα μὴ ὀκνεῖν λέγειν ἵνα δειαμεινῶσιν διὰ παντὸς
εὐσεβοῦντες.

... rechtschapenheid en zelfbeheersing onder al de
filosofenscholen; en het meest zelfbeheerst is hij die in zijn taal
beheerst kan zijn. Ook moeten zij noch zichzelf prijzen, noch hun
buren beschuldigen om niets; want dat is tevergeefs; het is zelfs
5 beter om te proberen de burenen te prijzen en niet te beschuldigen
op iedere mogelijke manier. En door hiernaar te handelen versterken
zij zichzelf en herwinnen ze hun burenen voor zich; maar als ze die regels
overtreden, worden ze eerlozer en worden zij door hun burenen
gehaat. Maar wanneer zij zichzelf prijzen en de burenen
10 beschuldigen, voeren ze dat nogal gretig uit, omdat ze boven de
overigen uit willen stralen, en doen zij zichzelf zeer veel
schade. Het is daarentegen passend elkaar te bewonderen en elkaars
lessen aan te nemen. En door hiernaar te handelen
zullen ze veel geleerder zijn, omdat zij aan elkaar zo veel overgeven
15 als ieder van hen weet. En met degenen die die dingen uitoefenen
moet men niet aarzelen over die dingen te spreken, opdat zij doorzetten bij elke zaak
rechtschapenheid te praktiseren.

Bij de vorm δειαμεινῶσιν (διαμεινῶσιν; regel 16) is een iotacisme opgetreden. Zie inscriptie 49.

ὀγδόωι ἔτει βασιλεύοντος Πιοδασσου κατέστρεπται τὴν
 Καλιγγην. ἦν ἐζωγρημένα καὶ ἐξηγμένα ἐκεῖθεν
 σωμάτων μυριάδες δεκαπέντε καὶ ἀναιρέθησαν ἄλλοι
 μυριάδες δέκα καὶ σχεδὸν ἄλλοι τοσοῦτοι ἐτελεύτησαν.
 5 ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἔλεος καὶ οἶκτος αὐτὸν ἔλαβεν
 καὶ βαρέως ἤνεγκεν. δι' οὗ τρόπου ἐκέλευεν ἀπέχεσθαι
 τῶν ἐμψύχων σπουδὴν τε καὶ σύνταξιν πεποίηται περὶ
 εὐσεβείας. καὶ τοῦτο ἔτι δυσχερέστερον ὑπέιληφε ὁ
 βασιλεύς· καὶ ὅσοι ἐκεῖ οἴκουν βραμεναὶ ἢ σραμεναὶ ἢ
 10 καὶ ἄλλοι τινὲς οἱ περὶ τὴν εὐσέβειαν διατρίβοντες, τοὺς
 ἐκεῖ οἰκοῦντας ἔδει τὰ τοῦ βασιλέως συμφέροντα νοεῖν,
 καὶ διδάσκαλον καὶ πατέρα καὶ μητέρα ἐπαισχύνεσθαι
 καὶ θαυμάζειν, φίλους καὶ ἐταίρους ἀγαπᾶν καὶ μὴ
 διαψεύδεσθαι, δούλοις καὶ μισθωτοῖς ὡς κουφότατα
 15 χράσθαι, τούτων ἐκεῖ τῶν τοιαῦτα διαπρασσομένων εἴ
 τις τέθνηκεν ἢ ἐξῆκται, καὶ τοῦτο ἐμ παραδρομῆι οἱ
 λοιποὶ ἠγεῖνται, ὁ δὲ [β]ασιλεὺς σφόδρα ἐπὶ τούτοις
 ἐδυσχέρανεν. καὶ ὅτι ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν εἰσιν [- - -]
 [- - -]

In het achtste jaar dat Piodasses koning was, is Kaliṅga
 onderworpen. Levend gevangengenomen en weggeleid daarvandaan waren
 vijftienduizend mensen en tienduizend anderen
 werden omgebracht en weer bijna net zoveel anderen lieten het leven.
 5 Sinds die tijd hebben medelijden en compassie hem gegrepen
 en heeft hij het zwaar verdragen. Op grond van deze toestand beval hij dat afgezien moest
 worden van gretigheid naar levende wezens en heeft hij een organisatie in elkaar gezet rond
 rechtschapenheid. En het volgende nog moeilijker verdraagbare heeft de koning
 opgepikt: ook de brahmanen die daar woonden of de sramanen of
 10 ook sommige anderen die zich bezighielden rondom de rechtschapenheid, degenen
 die daar woonden moesten de lijdenswegen van de koning begrijpen,
 zowel voor hun leraar als voor hun vader als voor hun moeder schaamte voelen
 en bewondering voelen, naasten en vrienden liefhebben en niet
 bedriegen, slaven en betaalde krachten zo licht mogelijk
 15 aanpakken; als iemand van degenen daar die zodanige dingen
 uitvoerde gestorven was of weggebracht was, en de overigen dit in
 het voorbijgaan toestonden, had de koning zeer veel walging
 van hen. En omdat er bij de overige volkeren (...) zijn, ...

N.B. In regel 7 trek ik σπουδὴν bij τῶν ἐμψύχων en σύνταξιν bij περὶ εὐσεβείας. Dat er τε καὶ staat
 moet betekenen dat de twee zaken, het opleggen van vegetarisme en het in elkaar zetten van een
 organisatie voor *dharma*, blijkbaar alles met elkaar te maken hebben. Ik zie niet in hoe een
 bevredigende vertaling mogelijk is waarbij σπουδὴν τε καὶ σύνταξιν als één woordgroep bij een van
 de twee attributen getrokken wordt, met name omdat er dan een voegwoord lijkt te ontbreken.³²

³² Hierover is veel discussie, zie Schoubben (2018), 102-103. Er worden alternatieve lezingen voorgesteld en
 zelfs een interpretatie waarbij het om oorlogsvocabulaire zou gaan. Voor mijn interpretatie is dat allemaal
 niet nodig. Het gebruik van τε καὶ is wellicht enigszins afwijkend van wat in het Grieks gebruikelijk is, maar
 in mijn interpretatie blijft het om een nevenschikkend voegwoord gaan met extra nadruk op de verbinding.

86 - Kandahar-Sophytos-inscriptie, 2de eeuw v.Chr.

Σωφύτου στήλη

Δ Διρὸν ἐμῶγ κοκυῶν ἐριθηλέα δώματ' ἐόντα
Ι ἴς ἄμαχος Μοιρῶν ἐξόλεσεν τριάδος·
Α αὐτὰρ ἐγὼ, τυννὸς κομιδῆι βιότοιό τε πατρῶν
Σ Σώφυτος εὖνις ἐὼν οἰκτρὰ Ναρατιάδης,
5 Ω ὡς ἀρετὴν Ἐκάτου Μουσέων τ' ἤσχηκα σὺν ἐσθλῆι
Φ φυρτὴν σωφροσύνηι, θήμος ἐπεφρασάμην
Υ ὑψώσαιμί κε πῶς μέγαρον πατρώϊον αὐθις·
Τ τεκνοφόρον δὲ λαβὼν ἄλλοθεν ἀργύριον,
Ο οἴκοθεν ἐξέμολον μεμαῶς οὐ πρόσθ' ἐπανελθεῖν
10 Υ ὕψιστον κτᾶσθαι πρὶμ μ' ἀγαθῶν ἄφενος·
Τ τοῦνεκ' ἐπ' ἐμπορίησιν ἰῶν εἰς ἄστεα πολλὰ
Ο ὄλβον ἀλωβήτος εὐρὺν ἐληισάμην
Υ ὑμνητὸς δὲ πέλων πάτρην ἐτέεσσιν ἐσῖγμαι
Ν νηρίθμοις τερπνός τ' εὐμενέταις ἐφάνην·
15 Α ἀμφοτέρους δ' οἴκον τε σεσηπότα πάτριον εἶθαρ
Ρ ῥέξας ἐκ καινῆς κρέσσονα συντέλεσα
Α αἰᾶν τ' ἔς τύμβου πεπτωκότος ἄλλον ἔτευξα,
Τ τὴν καὶ ζῶν στήλην ἐν ὁδῶι ἐπέθηκα λάλον.
Ο οὕτως οὖν ζηλωτὰ τάδ' ἔργματα συντελέσαντος
20 Υ υἱέες υἰώνοι τ' οἶκον ἔχοιεν ἐμοῦ.

Gedenksteen van Sophytos

Het van mijn voorouders lange tijd in florerende staat verkerende huis
heeft de onbevechtbare macht van het drietal Moirai compleet te gronde gericht;
maar ik, zo klein precies, van het leven van mijn ouders
beklagenswaardig beroofd, Sophytos, van het geslacht van Naratos,
5 die de uitmuntendheid van de Verschietende en van de Muzen beoefend had met
goede wijsheid vermengd, overdacht daarop
hoe ik de voorvaderlijke zaal wederom zou kunnen verheffen;
en nadat ik van elders investeringsgeld verkregen had,
ging ik weg van huis, mijn geest erop gericht niet eerder terug te komen dan
10 voordat ik de hoogste overvloed van goede dingen verzameld had;
terwijl ik om deze reden op handelsreizen ging naar vele steden
maakte ik ongedeerd wijdverspreid welzijn buit
en bejubeld voortgaand ben ik mijn vaderland in gekomen na ontelbare
jaren en vreugde scheen bij de welgezinden;
15 en beide dingen, namelijk dat ik zowel het verrotte voorvaderlijke huis onmiddellijk
vanaf nul nog grootser had gemaakt, bereikte ik,
als dat ik omdat de grafsteen op de grond was omgevallen een andere produceerde,
en levend heb ik de gedenksteen op de weg opgericht, welke spreekt.
Mogen mijn zoons en kleinzoons het huis behouden,
20 nu zo dus deze jaloersmakende mijlpalen bereikt zijn door mij.

N.B. Ἐκατος (vs. 5) is een epitheton van de god Apollo; τεκνοφόρος (vs. 8) is een hapax, betekent letterlijk "kinddragend" en heb ik in combinatie met geld vertaald als investeringsgeld.

Net als de dedicatie aan Hestia, inscriptie 67, is deze inscriptie pas gepubliceerd in 2004 aan de hand van een enkele foto. De archeologische context is dus wederom onbekend. Deze in hoog-literair Grieks geschreven metrische tekst, bestaande uit 10 elegische disticha, is een acrostichon: de beginletters van ieder vers vormen de uitspraak ΔΙΑ ΣΩΦΥΤΟΥ ΤΟΥ ΝΑΡΑΤΟΥ "Door Sophythos, zoon van Naratos". Zoals hierboven staan deze beginletters ook op de steen afzonderlijk vermeld links van het gedicht; ook de titel Σωφύτου στήλη staat op de steen.

Het opvallende aan deze inscriptie is dat hij volledig Grieks lijkt, op de twee namen na, die Indiaas aandoen en vergriekste versies zouden kunnen zijn van de namen Subhūti en Nārada. Het is jammer dat van het bijbehorende grafmonument niets bekend is, als dat er althans was: het zou bijzonder interessant zijn om te zien of het grafmonument ook volledig in Griekse stijl was, of juist volledig in Indiase stijl, in een mengvorm of in een weer andere stijl. Helaas hebben we daar het antwoord niet op en zullen we het vermoedelijk ook niet krijgen.

v) Vermeldingen van antieke auteurs

Verscheidene auteurs uit de oudheid hebben over India geschreven, maar hun werken zijn veelal slecht overgeleverd en/of van een veel latere datum. Megasthenes schreef als ambassadeur aan het hof van Candragupta Maurya (Sandrokottos) een werk *Indica* dat helaas verloren is gegaan. Er zijn echter wel talloze fragmenten overgeleverd, voornamelijk omdat latere auteurs het bijzonder vaak met hem oneens waren. Zij vermeldden dan wat Megasthenes gezegd zou hebben om daar vaak een andere versie tegenover te plaatsen. In sommige gevallen echter wordt Megasthenes wel als bron aangehaald zonder verdere opmerkingen.

Helaas beschrijven de weinige werken die er zijn weinig dat ons echt kan helpen om te reconstrueren of en hoe er gebruikgemaakt werd van Grieks schrift of enig ander schrift in India. Er worden vooral veel landschappelijke kenmerken beschreven, er wordt vermeld waar welke koninkrijken zich bevonden, wat de bijzondere verhalen en anekdotes daaromheen waren, wat er voor dieren en planten aangetroffen werden en ook wel hoe de mensen dachten en leefden. Voor onderzoek naar de identiteit van de beschreven mensen bieden de teksten wel enige aanknopingspunten, mits men ze met de nodige mitsen en maren behandelt, maar over eventuele inscripties komen we nauwelijks iets te weten.

Gelukkig zijn er toch enkele passages die wel de moeite waard zijn om hier te vermelden. In het werk van Strabo (1ste eeuw v.Chr./1ste eeuw n.Chr.) vinden we onder andere twee interessante fragmenten van Megasthenes. Het ene fragment vermeldt het gebruik van wegwijzers; het andere fragment beweert dat de Indiërs in de context van rechtspraak het schrift niet gebruikten. Een ander relevant fragment dat daarmee samenhangt is ook in het werk van Strabo te vinden en komt van Nearchos, die beweert dat Indiërs wel degelijk schreven.

De overige passages vertellen iets over de verering van Griekse en Romeinse goden: het betreft twee passages van Quintus Curtius Rufus (1ste eeuw n.Chr.), die een werk over Alexander de Grote schreef, één passage van Plinius de Oudere (ook 1ste eeuw n.Chr.), die in zijn *Naturalis Historia* enkele woorden aan de geografie van India wijdde, en twee passages van Philostratos (2de/3de eeuw n.Chr.), uit hetzelfde apologetische werk over de heilige Apollonius van Tyana, die in de 1ste eeuw n.Chr. naar India gereisd zou zijn, waar in hoofdstuk 1 ook al enkele citaten uit besproken werden. Gek genoeg is dit werk, waarvan in hoofdstuk 1 al een passage het etiket "vermoedelijk een verzinsel" kreeg, nog het meest specifiek. De laatste passage vermeldt zelfs specifieke inscripties en sluit af met een bijzonder verrassende inscriptie: "*Alexander was here*". Geen van de benoemde inscripties zijn vooralsnog gekoppeld aan daadwerkelijk gevonden inscripties; we moeten de auteurs op hun blauwe ogen geloven. (Of niet natuurlijk.)

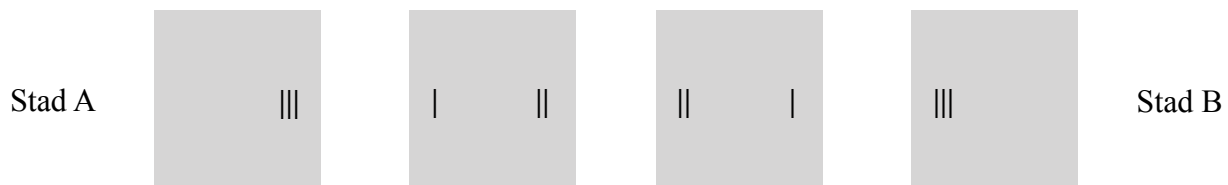
87 - Megasthenes, *Indica* fragment 34 = Strabo *Geographica* 15.1.50

ὁδοποιούσι δέ, καὶ κατὰ δέκα στάδια στήλην τιθέασι τὰς ἐκτροπὰς καὶ τὰ διαστήματα δηλούσας.

en zij bouwen wegen, en per tien stadia plaatsen zij een wegwijzer om de zijwegen en de afstanden te verduidelijken.

Megasthenes legt in dit fragment van zijn *Indica* uit wat de functies zijn van de magistraten, τῶν ἀρχόντων. Door deze terloopse mededeling komen we te weten dat men in India wegwijzers gebruikte. Helaas zegt Megasthenes niets over de manier waarop zijwegen en afstanden werden verduidelijkt. Zou het hier om een wegwijzer gaan in de moderne zin van het woord, met plaatsnamen en afstanden? In dat geval zou het schrift een grote rol hebben gespeeld voor reizigers en wordt de vraag des te interessanter van welk schrift in welke taal een dergelijke wegwijzer zou zijn voorzien. Vermoedelijk zou ieder reisgezelschap dan een gids nodig hebben gehad die op zijn minst kon lezen. Bij iedere 10 stadia een wegwijzer zou het land vol hebben moeten staan met wegwijzers, wat het op zijn minst vreemd maakt dat bij de in dit hoofdstuk besproken inscripties geen enkele wegwijzer is opgenomen.

Een voor de hand liggende verklaring is dat de wegwijzers van hout gemaakt waren zoals dat in India gebruikelijk was en dat ze in de loop der tijd zijn vergaan. Maar merk op dat Megasthenes voor de wegwijzer het woord στήλη gebruikt: hetzelfde woord dat Sophytos in Kandahar later zou gebruiken om de brok steen mee aan te duiden waar hij zijn acrostichon op schreef. Een andere voor de hand liggende verklaring is dat de wegwijzers veel minder spannend waren dan dat we wellicht zouden hopen. Mogelijk waren op steen of hout slechts enkele streepjes ingekerfd om de afstanden weer te geven, door Megasthenes διαστήματα "intervallen" genoemd. Dit suggereert dat wellicht slechts een relatieve afstand tot de volgende stad werd aangegeven. Bij een weg van 30 stadia zonder zijwegen zouden de wegwijzers er bijvoorbeeld als volgt uit kunnen hebben gezien:

Hoe intrigerend dit fragment ook is, helaas zijn er voorlopig geen verdere aanknopingspunten.

88 - Strabo, *Geographica* 15.1.67 (gebaseerd op een fragment van Nearchos, *Indica*)

ἐπιστολὰς δὲ γράφειν ἐν σινδόσι λίαν κεκροτημέναις, τῶν ἄλλων γράμμασιν αὐτοὺς μὴ χρῆσθαι φαιμένων·

En [Nearchos zegt dat] zij (i.e. Indiërs) op linnen doeken schrijven die stevig op elkaar geperst zijn, terwijl de anderen zeggen dat zij geen gebruik maakten van letters.

89 - Megasthenes, *Indica* fragment 27 = Strabo, *Geographica* 15.1.53

Πλείστη δ' ἐκεχειρία περὶ τὰς κλοπὰς. Γενομένους δ' οὖν ἐν τῷ Σανδροκόττου στρατοπέδῳ φησὶν ὁ Μεγασθένης, τετταράκοντα μυριάδων πλήθους ἰδρυμένου, μηδεμίαν ἡμέραν ἰδεῖν ἀνηνεγμένα κλέμματα πλειόνων ἢ διακοσίων δραχμῶν ἄξια, ἀγράφοις καὶ ταῦτα νόμοις χρωμένοις. Οὐδὲ γὰρ γράμματα εἰδέναι αὐτοὺς, ἀλλ' ἀπὸ μνήμης ἕκαστα διοικεῖσθαι·

Maar de meeste abstinentie is er wat betreft de diefstallen. En wat betreft de dingen die gebeurd zijn in het legerkamp van Sandrokokottos zegt Megasthenes dat, hoewel er een menigte van

vierhonderdduizend neergestreken was, hij geen enkele dag gezien heeft dat er gestolen goederen waren die meer dan tweehonderd drachmen waard waren, en dat zelfs bij het gebruik van ongeschreven wetten. En dat zij namelijk geen letters kenden, maar dat ze alle zaken vanuit het geheugen afhandelden.

Dit fragment lijkt in eerste instantie bijzonder vreemd. Megasthenes moet als ambassadeur aan het hof geweten hebben dat men in India wel degelijk het schrift kende. In het fragment hierboven, ook bij Strabo, vermeldt Nearchos dat Indiërs schreven op zeer fijngevoeven doek en dat andere auteurs beweerden dat de Indiërs het schrift niet kennen.

Deze passage kan alleen verklaard worden door aan te nemen dat Megasthenes bedoelt dat het ongewoon is om kennis van het schrift te hebben, of toch in ieder geval dat bij de rechtspraak het schrift niet gebruikt werd. Van werken als de *Manusmṛti (Wetten van Manu)* is inderdaad bekend dat ze eeuwenlang mondeling zijn overgeleverd. De bewering van Megasthenes lijkt met deze interpretatie dus niet heel onwaarschijnlijk.

90 - Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni* 8.11.24

Arae in petra locatae sunt Minervae Victoriaeque.

Er worden altaren op een rots geplaatst voor Minerva en Victoria.

Alexander is in 326 v.Chr. op weg naar de berg *Aornos*, waar hij de eerste strijd zal uitvechten. Tijdens deze tocht laat hij onderweg altaren plaatsen.

91 - Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni* 9.1.1

Alexander tam memorabili victoria laetus, qua sibi Orientis finis apertos esse censebat, Soli victimis caesis milites quoque, quo promptioribus animis reliqua belli obirent, pro contione laudatos docuit, quidquid Indis virium fuisset, illa dimicatione prostratum: cetera opimam praedam fore celebratasque opes in ea regione eminere, quam peterent.

Alexander, blij met een zo gedenkwaardige overwinning, waardoor hij meende dat de grenzen van de Oriënt voor hem open waren, toonde na voor Sol offerdieren te hebben gedood ook aan de soldaten, na ze, opdat ze daardoor met opener geesten de overblijfselen van de oorlog tegemoet zouden gaan, voor de bijeenkomst geprezen te hebben, dat wat de Indiërs ook maar aan krachten hadden gehad door dit gevecht neergeworpen was: dat er overigens een rijke buit zou zijn en dat er gevierde rijkdommen zouden verschijnen in die streek, waar zij heen zouden gaan.

Alexander heeft de slag nu gewonnen en staat op het punt verder langs de Indus te reizen.

92 - Plinius Maior, *Naturalis Historia* 6.20

ultra Sogdiani, oppidum Panda et in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro Magno conditum. arae ibi sunt ab Hercule ac Libero Patre constitutae, item Cyro et Samiramide atque Alexandro, finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silim vocant, Alexander militesque eius Tanain putavere esse. transcendit eum amnem Demodamas, Seleuci et Antiochi regum dux, quem maxime sequimur in his, arasque Apollini Didymaeo statuit.

Verderop bevinden zich de Sogdiërs, de stad Panda en op de uiterste grenzen van hun gebied Alexandrië, door Alexander de Grote gesticht. Er zijn daar altaren die opgericht zijn door Hercules en door Vader Liber, bovendien door Cyrus en Semiramis en door Alexander; voor hen allen van de expeditie het einde, gezien vanaf dat deel van de wereld; ingesloten door de rivier Iaxartes, die de

Scythen Silis noemen, waarvan Alexander en zijn soldaten in de veronderstelling verkeerden dat het de Tanaïs was. Deze stroom stak Demodamas over, de legeraanvoerder van de koningen Seleucus en Antiochus, wie wij zoveel mogelijk volgen in dezen, en hij richtte altaren op voor Apollo Didymaeus.

Plinius noemt in zijn geografische beschrijving van het oosten ook het uiterste gebied waar Alexander de Grote tijdens zijn veldtochten gekomen is. Het is onbekend waar de stad Panda zich precies bevond. Wel kan het hier genoemde Alexandria met vrij grote waarschijnlijkheid geïdentificeerd worden met Alexandria Eschate, het huidige Khujand.³³

93 - Philostratos, *Vita Apollonii* 2.24

ἱερὸν δὲ ἰδεῖν Ἥλιου φασίν, ᾧ ἀνεῖτο Αἴας ἐλέφας, καὶ ἀγάλματα Ἀλεξάνδρου χρυσᾶ καὶ Πύρου ἕτερα, χαλκοῦ δ' ἦν ταῦτα μέλανος.

En ze zeggen dat ze een heiligdom van Helios zagen, waarin een olifant genaamd Ajax losgelaten was, en gouden beelden voor Alexander en andere voor Poros, maar die laatste waren van zwart brons.

De reizigers bevinden zich tijdens dit deel van het verhaal in Taxila.

94 - Philostratos, *Vita Apollonii* 2.43

ποταμὸν δὲ Ὑδραώτην ὑπερβάντες καὶ πλείω ἔθνη ἀμείβαντες ἐγένοντο πρὸς τῷ Ὑφάσιδι, στάδια δὲ ἀπέχοντες τούτου τριάκοντα βωμοῖς τε ἐνέτυχον, οἷς ἐπεγράπτο ΠΑΤΡΙ ΑΜΜΩΝΙ καὶ ΗΡΑΚΛΕΙ ΑΔΕΛΦΩΙ καὶ ΑΘΗΝΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΙ καὶ ΔΙΙ ΟΛΥΜΠΙΩΙ καὶ ΣΑΜΟΘΡΑΙΞΙ ΚΑΒΕΙΡΟΙΣ καὶ ΙΝΔΩΙ ΗΛΙΩΙ καὶ ΔΕΛΦΩΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ, φασὶ δὲ καὶ στήλην ἀνακεῖσθαι χαλκῆν, ἣ ἐπιγεγράφθαι ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΝΤΑΥΘΑ ΕΣΤΗ. τοὺς μὲν δὴ βωμοὺς Ἀλεξάνδρου ἠγώμεθα τὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς τέρμα τιμῶντος, τὴν δὲ στήλην τοὺς μετὰ τὸν Ὑφασιν Ἰνδοὺς ἀναθεῖναι δοκῶ μοι λαμπρυνομένους ἐπὶ τῷ Ἀλέξανδρον μὴ προελθεῖν πρόσω.

En nadat zij de rivier de Hydraotes overgestoken waren en meer volkeren gepasseerd waren, kwamen zij bij de Hyphasis, en nadat zij hier dertig stadia van verwijderd waren troffen zij altaren aan, waarop inscripties stonden voor VADER AMMON en voor BROEDER HERAKLES en voor ATHENA PRONOIA en voor de OLYMPISCHE GODEN en voor de KABEIREN VAN SAMOTHRAKE en voor de INDISCHE HELIOS en voor de DELPHISCHE APOLLO, en ze zeggen dat er ook een bronzen gedenkplaat opgericht was, waarop de inscriptie ALEXANDER STOND HIER stond. We kunnen enerzijds geloven dat de altaren door Alexander opgericht waren om de grens van zijn eigen rijk te eren, maar ik denk dat anderzijds de gedenkplaat door de Indiërs van voorbij de Hyphasis was opgericht om hun trots uit te drukken over het feit dat Alexander niet verder was voortgegaan.

vi) Grieken in Indiase inscripties

Grieken worden in India aangeduid met de term *yana* of *yonaka*; in de laatste term herkennen we het woord Ioniër. In tegenstelling tot wat wellicht de verwachting zou zijn, komt deze term bijzonder vaak voor in Indiase literatuur of inscripties, zelfs in open als de *Mahābhārata* al. Er is echter van alles aan de hand met deze termen, waardoor het in het wilde weg zoeken naar teksten met de termen *yana* en/of *yonaka* niet verstandig is. De focus van het woord is namelijk met de tijd

³³ Fraser (1996), 151-161.

verschoven en er werden later juist Arabieren en moslims mee aangeduid en nog vele andere volkeren.³⁴ In de vroegste tijden, zoals tijdens de Maurya-dynastie, spelen al deze overwegingen nog geen rol en kunnen we ervan uitgaan dat met *yana* of *yonaka* daadwerkelijk een Griek wordt bedoeld of althans, iemand uit het voormalige rijk van Alexander de Grote. In hoeverre een *yonaka* uit bijvoorbeeld Kandahar zich zou kunnen identificeren met een Athener laten we even in het midden. Voor Indiërs zal die vraag ook nauwelijks van belang zijn geweest, aangezien de "Grieken" die zij kenden nu eenmaal voornamelijk uit het aangrenzende gebied zullen zijn gekomen.

In dit hoofdstuk wil ik graag vijf inscripties uitlichten: de zogenaamde "zuil van Heliodora" en vier fragmenten uit de edicten van Aśoka waarin over Grieken gesproken wordt.³⁵ Het gaat hier om 1 fragment uit Major Rock Edict 2, 1 fragment uit Major Rock Edict 5 en 2 fragmenten uit Major Rock Edict 13. Met name de laatste twee fragmenten zijn extra interessant, aangezien het eerste deel van Major Rock Edict 13 in het Grieks in Kandahar gevonden is, zie inscriptie 85.

95 - Vidisha (ook wel aangeduid als Besnagar), Zuil van Heliodora, einde 2de eeuw v.Chr.

[de]vadevasa v[ā][*sude]vasa garuḍadhvaje ayam
 kārit[e] i[a?] heliodoreṇa bhāga-
 vatena diyasa putreṇa ta[khkha]silākena
 yonadūtena āgatena mahārājasa
 aṃtalikitasa upa[m]tā sakāsaṃ raño
 kāśīput[r]asa bhāgabhadrasa trātārasa
 vasena ca[tu]dasena rājena vadhamānasa

trini amutapād[ā]ni [i][me?] [su]anuṭhitāni
 neyaṃti sva[gaṃ] dam[e] cāga apramāda

Deze Garudapilaar van Vāsudeva, god der goden,
 werd hier opgericht door Heliodora, de Bhāga-
 vata, zoon van Diya, van Takhkhasilā,
 de Griekse ambassadeur komend van de grote koning
 Aṃtalikita naar koning
 Kāsīputra Bhāgabhadra, de Redder,
 florerend in zijn veertiende regeringsjaar.

Met (deze) drie stappen naar onsterfelijkheid
 gaat men naar de hemel: controle, generositeit en aandacht.

In deze inscriptie herkennen we duidelijk de Griekse namen Heliodoros, Dio en Antialkidas; de stad Takhkhasilā is Taxila. Deze inscripties op een stenen pilaar zijn geschreven in Brāhmī-schrift met als taal centraal-westelijk epigrafisch Prakrit, waarvan sommige woorden een spelling uit het Sanskrit hebben. Hier zien we het tegenovergestelde als bij Sophytos in inscriptie 86: hier gaat het om een Griek met een geïndianiseerde naam. Door hem wordt een Indiase zuil in een Indiase taal bij een Indiaas godenheilighdom aan een Indiase god opgericht. In bijna alle opzichten lijkt hier dus

³⁴ Karttunen (2015), 325-337.

³⁵ Er zijn nog meer inscripties in India die naar Grieken in het algemeen verwijzen of Griekse namen bevatten, zie verder Karttunen (2015), 203-223. Maar let op het gebruik van *yana* en *yonaka*: niet iedere inscriptie gaat over Grieken!

het tegenovergestelde plaats te vinden van wat we in Kandahar zagen, waar een man met een Indiase naam een volledig Grieks epigram schreef en oprichtte, zowel qua taal als cultuur.

96 - Aśoka, Major Rock Edict 2, 3de eeuw v.Chr.

... aṃtiyog(k)e nama yonalājā ...

... bij de Griekse koning genaamd Antiochos ...

Er wordt in dit edict verteld dat bij de Griekse koning Antiochos en bij zijn burens twee medische diensten worden geleverd: voor mensen en voor dieren.

97 - Aśoka, Major Rock Edict 5, 3de eeuw v.Chr.

... dhammamahāmātā nāma ... yonakāmboca(y/j)gamdhālānaṃ laṅhikapetīnikānaṃ e vā pi aṃne āpalamā ...

... dhammafunctionarissen genaamd ... bij de Grieken en de Kambojas en de Gandhāras en de Riṣṭhikas en de Pitīnikas en bij de andere volkeren van het westen ...

In dit edict wordt gezegd dat er vroeger geen dhammafunctionarissen bestonden, functionarissen die toezagen op het naleven van de *dhamma* (*dharma*, rechtschapenheid), maar dat Aśoka ze heeft ingesteld, onder andere bij de Grieken.

98 - Aśoka, Major Rock Edict 13 (eerste fragment), 3de eeuw v.Chr.

... nathi ca se janapade ata nathi ime nikāyā aṃnatā yonesu: bābbhane ca samane ca.

... en er is geen land waarin deze klassen niet zijn, behalve bij de Grieken: brahmanen en sramanen.

99 - Aśoka, Major Rock Edict 13 (tweede fragment), 3de eeuw v.Chr.

... ata aṃtiyoke nāma yonalājā palam ca tena (tenā) aṃtiyokenā
catāli lājāne tulamaye nāma (ca) aṃtekinē nāma (ca) mak(g)ā nāma (ca) alikasudale nāma ...

... waar de Griekse koning genaamd Antiochos is en verder in de landen van de vier koningen genaamd Ptolemaios en genaamd Antiochos en genaamd Magas en genaamd Alexander ...

In deze landen is, zo zegt het edict, de *dhamma*, de "rechtschapenheid", van Aśoka verspreid. Over de precieze koningen zijn de meningen van historici verdeeld; Alexander is in ieder geval niet Alexander de Grote, aangezien die voor deze tijd leefde!

Na dit lange overzicht van inscripties en literaire vermeldingen is het tijd om te kijken wat van de combinatie ervan te leren valt. Een samenhangende analyse volgt in hoofdstuk 4. Daarvoor zijn echter meer gegevens nodig dan de kale inscripties. De zoektocht naar deze hulpmiddelen voor de analyse is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3: Een pragmatische benadering van inscripties in India

De inscripties uit het vorige hoofdstuk, en met name de in Kandahar gevonden edicten van keizer Aśoka, roepen een aantal vragen op en bieden, intrigerend als ze zijn, de hoop om grote uitspraken te kunnen doen. Het is maar al te verleidelijk om onmiddellijk te concluderen dat men in Kandahar Grieks sprak, of dat er een enorme wisselwerking was in identiteit tussen de "Grieken" uit Kandahar en de Indiërs in Pātaliputra, de hoofdstad van het rijk van de Maurya's. Het is ook verleidelijk om te concluderen dat er in Kandahar een multiculturele samenleving was, waar mensen waren die op hoog niveau Grieks beheersten, waar mensen waren die op hoog niveau Aramees konden en waar mensen in contact kwamen met zowel het Griekse als het Indiase gedachtegoed. Maar het trekken van dergelijke conclusies op basis van slechts enkele inscripties is veel te kort door de bocht.

De valkuil is nu om toch koste wat kost enkele of meerdere van deze aantrekkelijke aannames te willen bewijzen. Op zich is die wil best een nobel streven, maar de valkuil is dat de wil tot het vinden van bewijs leidt tot *wishful thinking* en tunnelvisie, met name wanneer goedgefundeerd giswerk het hoogst haalbare lijkt. Vaak wordt er voor het trekken van gedegen conclusies overgeschakeld op andere disciplines: in dit geval wordt bijvoorbeeld vaak overgeschakeld op historisch onderzoek, archeologisch onderzoek of numismatiek, wat uiteraard ook nuttige disciplines zijn. De inscripties blijven daarnaast hun aantrekkingskracht uitoefenen op filologen, filosofen en taalkundigen en zodoende verschijnen ook gedetailleerde studies over de inhoud van de inscripties, over wisselwerkingen tussen Sanskrit (Prakrit) en Grieks, en over de diachroniek van filosofisch vocabulaire. Uiteraard worden daarbij vooral de wat langere, complete inscripties besproken en meestal niet de kortere of fragmentarisch overgeleverde, om nog maar te zwijgen over de administratieve inscripties. Het gevolg hiervan is dat er enerzijds heel algemeen onderzoek en anderzijds heel gedetailleerd onderzoek uitgevoerd is en wordt, terwijl de basale vragen uit het zicht dreigen te raken.

De basisvragen die de inscripties uit het vorige hoofdstuk mijns inziens namelijk oproepen, en waarvan de antwoorden enorm bij zouden kunnen dragen aan het vormen van onderbouwde conclusies op vragen over zaken als cultuur, identiteit en bevolkingssamenstelling, zijn in willekeurige volgorde de volgende. Voor wie waren de inscripties bedoeld? Waren de inscripties zo aangebracht dat ze gemakkelijk gelezen konden worden? Wie konden de inscripties lezen? Wat was het doel van de inscripties? In feite gaat het om de *pragmatiek* van de inscripties: niet zozeer om de inhoud, maar om alles eromheen.

Met behulp van een analyse van alle in het vorige hoofdstuk geïntroduceerde inscripties hoop ik in het volgende hoofdstuk dergelijke pragmatische vragen te kunnen beantwoorden. De vragen zijn echter vrij ambitieus en een methode om tot antwoorden te komen dient zich niet onmiddellijk aan. Het bronmateriaal biedt weinig aanknopingspunten en het is nu eenmaal niet gemakkelijk om een realiteit van meer dan twee millennia geleden te reconstrueren. Er is daarom een truc nodig, een *workaround*. In dit hoofdstuk probeer ik een dergelijke truc toe te passen door de *moderne pragmatiek* van inscripties in India te onderzoeken, waarbij "modern" ruim opgevat dient te worden: ik bedoel er slechts mee dat het om een latere periode gaat dan de tijd van de Maurya's. Of de truc gaat werken en of de inzichten uit dit hoofdstuk daadwerkelijk licht kunnen doen schijnen op vragen over de *antieke pragmatiek* van de inscripties uit de tijd van de Maurya's is vooralsnog een gok. Of dat inderdaad zo is, zal in het volgende hoofdstuk moeten blijken, maar niet voordat een grondige poging is gedaan tot het ontrafelen van de moderne pragmatiek van inscripties in India.

i) Moderne pragmatiek van inscripties in India: methode

De wens om moderne pragmatiek te bestuderen komt voort uit de wens om iets te weten over de antieke pragmatiek: hoe gingen mensen met inscripties om, wat dachten ze erbij en, uiteindelijk, wat zegt dat over hun samenleving en over andere culturele en maatschappelijke vraagstukken? Wie een handboek over epigrafie openslaat, komt hoofdstukken tegen over lettervormenanalyse, schrijftechnieken, materiaalkenmerken, afgietsels, fotografie, dateringsmethoden, classificatie, het onderscheiden van echte en valse inscripties en het creëren van een editie.³⁶ Dat is allemaal nuttige informatie om iets over de objecten zelf te weten te komen en met dank aan de in deze hoofdstukken beschreven technieken heeft het overzicht uit het vorige hoofdstuk tot stand kunnen komen. Maar hoe moet de onderzoeker nu verder die deze inscripties in een grotere context wil bestuderen? Zelfs wanneer er verbanden gelegd worden tussen inscripties en cultuur komt men vaak niet verder dan een vergelijking op basis van de taal en stijl van de inscripties, op basis van de lettervormen of op basis van een al dan niet veranderend vocabulaire. Zelfs wanneer er verbanden gelegd worden tussen inscripties en geletterdheid komt men vaak niet verder dan tot het kijken naar hoe geletterd de steenhouwer al dan niet was.³⁷ Het woord pragmatiek ontbreekt in epigrafische handboeken volledig.

Voor dit onderzoek naar pragmatiek van inscripties heb ik dan ook een eigen methode opgezet. Een eerste ingeving was om te kijken of er tegen beter weten in enige aanknopingspunten waren waarmee onmiddellijk iets zinvol over de antieke pragmatiek kon worden gezegd. Een belangrijke vraag is bijvoorbeeld: zaten de inscripties op een leesbare positie? Bij deze ogenschijnlijk bedrieglijk simpele vraag treden direct meerdere problemen op. Een eerste probleem is de fragmentarische staat van veel inscripties. Vaak is het nog wel te achterhalen of een inscriptie onderdeel uit heeft gemaakt van een standbeeld of een monument, maar weten we weinig over de plaatsing van dat standbeeld of monument. Als het standbeeld op ooghoogte stond, was een inscriptie op de voet ervan wel leesbaar; als het standbeeld bovenop een tempel stond niet. Neem bijvoorbeeld inscriptie 83: de inscriptie uit Kandahar van de "zoon van Aristonax". Hiervan is het zonder de archeologische context van het bijbehorende standbeeld onmogelijk om te bepalen of de inscriptie in het alledaagse leven gelezen kon worden. De vraag of wanneer dat daadwerkelijk mogelijk was iemand het ook zou doen of zou willen doen is dan al een stap te ver. Een tweede probleem, gerelateerd aan het gebrek aan aandacht voor pragmatiek in epigrafische handboeken, is dat editors van inscripties zelden vermelden of er iets zinnigs gezegd kan worden over of een inscriptie op een leesbare positie zit, simpelweg omdat er geen aandacht voor is. Wie hier iets over wil weten zal terug moeten gaan naar de niet altijd even gemakkelijk te vinden archeologische verslagen van de opgravingen, met grote kans alsnog niets te ontdekken.

Een andere poging om iets over antieke pragmatiek te ontdekken was het doorpluizen van de woorden van antieke auteurs. Dit keer waren het niet de verhalen waar de auteur bewust mee voor de dag kwam, maar de woorden die hij zich terloops liet ontvallen, waar ik naar op zoek was. Een beschrijving van een van de gevonden monumenten waar inscripties bij zaten bijvoorbeeld. Het soort vraag dat ik zou willen stellen is: wat benoemt de auteur wel, wat benoemt de auteur niet? Het jammere is dat het doorpluizen van literatuur nauwelijks resultaten oplevert. Enkele fragmenten zijn in de vorige hoofdstukken besproken, maar daar blijft het dan ook bij. Steden worden wel beschreven, maar alleen hun grootte en aantal inwoners. Inscripties worden soms besproken, maar

³⁶ Zie bijvoorbeeld Woodhead (1959) of Bruun & Edmondson (2014).

³⁷ Zie bijvoorbeeld Bodel (2014) in Bruun & Edmondson (2014).

met niet meer informatie dan dat ze er waren. Voor pragmatisch onderzoek levert het doorpluizen van antieke auteurs helaas minder op dan de onderzoeker van tevoren zou hopen.

De enige mogelijke uitweg lijkt om met dezelfde strategie te proberen pragmatiek uit later tijden te achterhalen. Het zijn dan niet de antieke auteurs waar informatie tussen de regels door moet worden gelezen, maar modernere auteurs. In dit geval is gebleken dat de oplossing in populair-wetenschappelijke literatuur gezocht moest worden. Met name het boek van Charles Allen over de zoektocht naar de verloren kennis over de geschiedenis van India en keizer Aśoka in het bijzonder bleek een gouden bron.³⁸ Door anekdotisch bewijsmateriaal kan door de eeuwen heen gevolgd worden wie wat dacht over bepaalde inscripties en de bijbehorende monumenten. Van hoe dit werkt, wil ik in de rest van dit hoofdstuk graag een aantal voorbeelden geven. Een sprekend voorbeeld is het verhaal van de pilaren van Firoz Shah Tughluq.

ii) De pilaren van Firoz Shah Tughluq

Het verhaal³⁹ begint in Delhi, waar in 1193 n.Chr. de moslims aan de macht kwamen. Nadat hij van de hindoes gewonnen had, startte Qutb-ud-din Aybak de met de bouw van een grote moskee, waarvoor hij de stenen van 27 hindoe- en jaïn-tempels liet gebruiken. Hij werd echter doodgetrapt door een polo pony, nog voordat de eerste verdieping van de vijf beoogde verdiepingen af was en het project kwam tot stilstand. Een eeuw later ondernam Ala-ud-din Khalji een poging om een twee keer zo grote overwinningstoren te bouwen, maar ook hij stierf voortijdig, door vergif dit keer. Een jaar of twintig later bouwde Ghias-ud-din Tughlaq het fort Tughluqabad, maar ook hij stierf onder het ineensstortende welkomstpaviljoen dat door zijn zoon was gebouwd. Deze zoon, Muhammad bin Tughluq, kwam daardoor aan de macht in inmiddels het jaar 1325 en zou dat vrij lang blijven, totdat hij in 1351 koorts kreeg aan de oever van de Indus en stierf. Vier dagen later kon zijn neef Firoz Shah Tughluq, die overigens een hindoeïstische moeder had, overgehaald worden om de macht over te nemen.

Ook deze Firoz Shah Tughluq heeft geen smetteloos blazoen. In feite lijkt zijn verhaal deels op dat van Aśoka, want ook Firoz Shah Tughluq heeft veel slachtoffers gemaakt in Kaliṅga, waar hij in 1360 met grof geweld een opstand neersloeg. Eerder al, in 1326, was de bliksem ingeslagen in de toren waar dit verhaal mee begon, die van Qutb-ud-din, die inmiddels uit was gegroeid tot een groot religieus complex. Firoz Shah liet de schade restaureren en voegde ook een eigen trofee toe: een massieve meer dan 7 meter hoge ijzeren pilaar, die ooit bij een hindoeïstisch tempel had gestaan. Mogelijk hierdoor raakte de moskee al snel in onbruik.

Maar Firoz Shah bleef geobsedeerd door pilaren en het lot was hem goedgezind.⁴⁰ Tijdens het jagen kwam hij er namelijk toevallig twee tegen: een bij het dorpje Topra en een bij het dorpje Meerut. Voor Firoz Shah was het een ongelooflijke ontdekking, maar de lokale bevolking keek niet langer op of om van deze pilaren. De lokale tradities zeiden dat deze pilaren er al sinds de tijd van de Pāṇḍavās zou hebben gedaan, de hoofdpersonen van de *Mahābhārata*. Meer specifiek meende men dat het de wandelstokken waren van Bhīma, de sterkste van de vijf broers. Bij het weiden van het vee zou hij deze twee pilaren als stokken hebben gebruikt om het vee bijeen te houden. Daarbij dient opgemerkt te worden dat in die mythische tijd alle wezens op aarde veel groter waren dan nu.

³⁸ Allen (2012).

³⁹ Allen (2012), 7-16, 20, 165-166.

⁴⁰ Zie ook Elliot (1871), 350-353, waar het verhaal in de woorden van historicus Shams-i Siraj vermeld staat.

Firoz Shah besloot om de pilaren als trofeeën mee te nemen naar Delhi en zette daar een enorme operatie voor op. Alle bewoners van de omgeving werden ontboden, net als alle soldaten te paard en te voet die in de omgeving waren. Er werd een enorme mat van katoen geconstrueerd om de pilaar op te kunnen vangen bij het neerhalen. Voorzichtig werd de pilaar van verticale toestand in horizontale toestand gebracht, waarbij ook een vierkant stuk steen als basis werd aangetroffen en mee werd opgegraven. De pilaar werd vervolgens ingepakt in riet en huiden, er werd een wagen met maar liefst 42 wielen gemaakt en aan ieder wiel werd een touw vastgemaakt. Er zouden 200 mensen aan ieder touw getrokken hebben, zo gaat althans het verhaal, en op deze manier kon de kar in beweging worden gebracht. Er resteerde dan nog een etappe over de rivier de Yamuna met meerdere boten en zo konden de pilaren een voor een veilig naar Delhi worden gebracht.

In Delhi werd speciaal voor de pilaar uit Topra een bouwwerk in elkaar gezet om hem op te plaatsen, wat ook nog wel enige voeten in de aarde had. Met behulp van katrollen kon hij in enkele dagen tijd weer van horizontale toestand naar verticale toestand worden gebracht, een heel karwei als je je bedenkt dat de pilaar wel 13 meter hoog was! De pilaar uit Meerut was 10 meter hoog en werd op een heuvel geplaatst. Deze pilaren bleken natuurlijk inscripties met edicten van Aśoka te bevatten, maar dat wist nog niemand. Er werden brahmanen geraadpleegd om uit te leggen wat de tekst op de basis van de pilaar betekende, maar niemand kon de tekens lezen. Uiteraard, zoals dat met dit soort verhalen gaat, waren er mensen die beweerden dat er stond dat niemand deze pilaar zou kunnen verplaatsen totdat er ooit een sultan Firoz zou komen, enzovoorts enzovoorts.

De pilaar uit Topra werd door Firoz Shah omgedoopt tot *minara-i zarin* "gouden kolom", in verband met de gouden glans van de zandsteen waar hij van gemaakt was. Hij zou er de rest van zijn leven door geobsedeerd blijven: er is zelfs een gedicht van Firoz Shah zelf overgeleverd dat een lofzang vormt op zijn gouden pilaar. Hij vraagt zich erin af wat de pilaar precies is, maar kan er geen antwoord op vinden. De pilaar werd in ieder geval onderdeel van het islamitische complex. In de zeventiende eeuw zou de Engelsman William Finch de inscripties herontdekken en de onjuiste vermoedens uiten dat het om Grieks zou gaan, door Alexander de Grote geschreven om zijn overwinning op Poros te vieren. Pas in 1837 werd het Brāhmī-schrift ontcijferd door James Prinsep en werd duidelijk dat de pilaar 7 edicten van Aśoka bevatte, die nu bekendstaan als Pillar Edict 1-7. De pilaar uit Topra staat er nog altijd; de pilaar uit Meerut is bij een explosie van een buskruitopslag aan het begin van de 18de eeuw zwaar beschadigd geraakt.

Ook bij andere pilaren in India herkennen we delen van de gebeurtenissen uit het verhaal van Firoz Shah. In 1670 ontdekte de Engelsman John Marshall een pilaar met, naar later zou blijken, edicten van Aśoka, bij Lauriyā Nandangarh. Deze pilaar heeft een prachtige leeuw op de top staan, die oorspronkelijk door Marshall aangezien werd voor een tijger. Een eeuw later, in 1769, vond de Italiaanse priester Marco della Tomba bovendien een tweede pilaar met edicten, maar zonder leeuw, in de nabijheid, bij Lauriyā Araraj. Hij bestudeerde de inscripties van beide pilaren en concludeerde dat het vast om Grieks moest gaan: zoals we nu weten een onjuiste aanname.⁴¹ Het bijzondere is dat ook hier de lokale traditie vermeldde dat het om wandelstokken van Bhīma zou gaan, die nog twee keer zo lang zouden zijn onder de grond als boven de grond.

Ook bij een pilaar in Varanasi, die geen inscripties met edicten van Aśoka bevat, maar wel reliëfs met dierenfiguren, werd hergebruikt op eenzelfde manier als de pilaren van Firoz Shah. Deze pilaar was jarenlang vereerd als *Lath Bhairava* "Staf van Shiva", maar in 1656 werd de tempel waar hij stond, misschien wel de belangrijkste Shiva-tempel in de stad, door de Moghulheerser Aurangzeb

⁴¹ Allen (2012), 17-18, 22-23.

verbouwd tot een moskee. De pilaar mocht blijven staan en was zo nadrukkelijk aanwezig dat de moskee bekend ging staan als *Lath Imambarah* "Moskee van de Staf".⁴²

iii) Onverschilligheid en angst: protectionisme en vandalisme

Naast het verhaal over de pilaren van Firoz Shah Tughluq, zijn er ook nog kleinere vermeldingen over hoe men in India met de inscripties omging die later van Aśoka zouden blijken te zijn. Naast inscripties op pilaren, waren er ook edicten van Aśoka in rotsen geïnscribeerd. Onder de Engelsen die probeerden de geschiedenis van India te reconstrueren was daar in eerste instantie, toen de betekenis nog onduidelijk was, weinig belangstelling voor. Toen John Harrington aan het einde van de 18de eeuw twee inscripties ontdekte bij de Nagarjuni-grotten (terwijl hij de inscriptie bij de ingang van de Barabar-grotten gemist had), kwam er vanuit de *Asiatic Society* maar weinig respons. Toch was er veel werk mee gemoeid: de lokale *munshi* (tolk en vertaler) had er maar liefst drie dagen over gedaan om de inscriptie van de rots te transcriberen op papier. Pas in de winter van 1847/1848 zou Markham Kittoe deze inscripties opnieuw bestuderen.⁴³

Een andere emotie dan onverschilligheid die we ook tegenkomen, hoewel dat misschien tegen de verwachting in is, is angst. Bij de Khandagiri-heuvel in de nabijheid van de stad Bhubaneswar vond Andrew Stirling in 1818 een zeventienregelige inscriptie bij een grot die bekendstaat als de *Hathigumpha* of Olifantengrot. Jāin- en hindoe-asceten informeerden Stirling dat de plaats een boeddhistische historie had. De brahmanen en de jāins uit de omgeving spraken om deze reden met huiver en walging over de inscriptie en waren niet bereid Stirling ook maar iets erover uit te leggen.⁴⁴ Toen Markham Kittoe enkele tientallen jaren later op zoek ging naar de rotsinscriptie bij Dhauli, aan de andere kant van de stad Bhubaneswar, werd hij nog meer tegengewerkt door de lokale bevolking, de Oriyās, die Kittoe compleet de verkeerde kant opstuurden om te voorkomen dat hij bij hun vereringsplaatsen zou komen. Met dank aan een passerende hindoe-bedelaar, wist Kittoe uiteindelijk toch de juiste plaats te vinden, waar hij vervolgens ook nog moest zien af te handelen met een berin met twee jongen. (De jongen vluchtten; de berin werd doodgeschoten.)⁴⁵

Onverschilligheid en angst leiden, zoals uit de voorbeelden blijkt, vaak tot (al dan niet onbewust) protectionisme, waardoor inscripties niet altijd gemakkelijk te vinden zijn, maar wel altijd goed bewaard zijn gebleven. Anderzijds leiden ze vaak ook tot (al dan niet onbewust) vandalisme. Daarvan was Colin Mackenzie zich nog niet bewust in 1797, toen hij bericht kreeg dat er door een lokale heerser "antieke zaken" waren ontdekt in de buurt van Amaravati bij het verzamelen van bouw materiaal: er was een ronde heuvel ontdekt met een enorm aantal stenen, mogelijk, zo dacht Mackenzie, een jāin-monument. Hij nam er een kijkje, zag onder andere een prachtige afbeelding van een koning op een olifant die een andere stad aanviel, en werd toen weggeroepen voor dringende bezigheden. Tot Mackenzies ontsteltenis bleken in 1816, toen hij eindelijk pas terug kon keren, alle stenen gebruikt te zijn als bouw materiaal. Met name de voor moskeeën gebruikte stenen waren eerst vakkundig gladgepolijst en van iedere vroegere afbeelding ontdaan. Enkele stenen konden gered worden door Walter Elliot, die er 121 naar Londen stuurde in 1859.⁴⁶

⁴² Allen (2012), 19-22.

⁴³ Allen (2012), 38-40, 225.

⁴⁴ Allen (2012), 108-109.

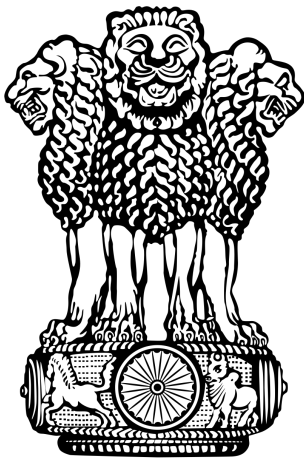
⁴⁵ Allen (2012), 155-156.

⁴⁶ Allen (2012), 85-87, 280-281.

Een soortgelijke ervaring had Alexander Cunningham bij de opgraving van de *Dharmekh Stūpa* in Sārnāth. In 1835 werden hem door een oude man die bij eerdere werkzaamheden in 1795 betrokken was geweest 60 boeddhistische beelden en reliëfs getoond, die uit angst voor kwade geesten goed opgeborgen waren. Cunningham kon 20 beelden veiligstellen, maar werd daarna weggeroepen voor dringende bezigheden. Toen hij na vier jaar terugkwam, waren de beelden weg: de lokale magistraat had opdracht gegeven de overgebleven 40 beelden samen met 50 karrenladingen aan stenen met reliëfs in een nabijgelegen rivier te gooien om te dienen als golfbreker voor een ijzeren brug.⁴⁷

Naast dit vandalisme door onverschilligheid en/of angst, vinden we ook nog enkele gevallen van bruto vandalisme. Zo had de Moghulheerser Jehangir er in de 17de eeuw geen enkele moeite mee zijn naam en afkomst dwars over een andere inscriptie te laten inscriberen⁴⁸ en was er in de 19de eeuw een ongeïdentificeerde Europeaan (!) die het rotsedict van Jaugadā grotendeels vernietigde door er tamarindesap en water op te gooien en er met hamers op te slaan.⁴⁹

iv) Aśoka en de nationale symbolen van India

सत्यमेव जयते

Lange tijd was in India alle kennis over keizer Aśoka verloren gegaan, grondig uitgewist door de islamitische heersers in de Middeleeuwen. Met dank aan de Britten ontstond langzamerhand meer en meer kennis. Maar pas in de vroege jaren '20 van de vorige eeuw begon de populariteit enigszins te groeien, onder wetenschappers in India in gang gezet door Radha Kumud Mookerji. Indiase nationalistes grepen hun kans om zich keizer Aśoka toe te eigenen als held, als de persoon die als enige in de geschiedenis de macht had gehad over bijna heel India.⁵⁰ De boeddhistische aspecten namen ze op de koop toe; de wetenschappelijke studie naar Aśoka werd patriottistisch gekleurd. In 1927 werd Aśoka door Jawaharlal Nehru op gelijke hoogte gesteld met Jezus en toen hij twintig jaar later de eerste premier van het onafhankelijke India werd, koos hij twee met Aśoka samenhangende nationale symbolen, waarbij de in Sārnāth gevonden pilaar

als inspiratie diende. Een wiel met 24 spaken, dat op de basis van de betreffende pilaar was aangetroffen en tegenwoordig bekendstaat als de *Aśoka cakra*, kwam op de nieuwe vlag te staan die in gebruik werd genomen op 22 juli 1947. De top van de pilaar, vier leeuwen boven vier *cakra*'s (ook met 24 spaken), werd het nationale embleem van India vanaf 26 januari 1950, samen met het motto *satyameva jayate*: alleen de waarheid overwint.⁵¹

⁴⁷ Allen (2012), 136-137.

⁴⁸ Allen (2012), 138.

⁴⁹ Allen (2012), 281-282.

⁵⁰ Allen (2012), 347-348.

⁵¹ Allen (2012), 356-357.

Dit verhaal kent echter nog een staartje,⁵² want op 27 augustus 1957 schreef parlementslid Radha Kumud Mookerji, dezelfde die meer dan 30 jaar eerder de populariteit van Aśoka had aangewakkerd, een brief aan Nehru waarin hij hem erop attendeerde dat het gebruiken van het wiel met 24 spaken in de vlag onjuist was. Eerder had hij dat mondeling ook al gedaan. Hoe zit dat? Oorspronkelijk bevond zich bovenop het leeuwenkapiteel een wiel met 32 spaken: een *mahādharma cakra*, een wiel van de grote *dharma*. Het idee was dat dit wiel boven de vier leeuwen stond om daarmee materiële kracht te representeren. Maar het wiel is van de zuil afgevallen en tegenwoordig is het leeuwenkapiteel in het museum van Sārnāth zonder wiel te vinden. Toen in 1949 gediscussieerd werd over het nieuwe nationale embleem en de vlag werd besloten, ondanks de religieuze connotaties van een *cakra*, om de leeuwen met erboven het wiel met 32 spaken als nationaal embleem te nemen en het wiel met 32 spaken ook op de vlag te plaatsen. Blijkbaar troffen de designers in Sārnāth het leeuwenkapiteel zonder wiel aan en is daardoor de vergissing gemaakt waardoor het wiel bovenop de leeuwen in het nationale embleem ontbreekt en in de vlag vervangen is door het wiel met 24 spaken.

In zijn brief, die door nog negen andere parlementsleden was ondertekend, waaronder enkele grote namen, beargumenteerde Mookerji dat het wiel met 24 spaken niet dezelfde betekenis en symboliek had als het wiel met 32 spaken en dat deze vergissing rechtgezet diende te worden. In een kort briefje van vier zinnen antwoordde Nehru de volgende dag: "Beste Dr. Mookerji, bedankt voor uw brief van 27 augustus. U heeft me enige tijd geleden al verteld over deze vergissing die in ons nationale embleem geslopen is. Ik betwijfel sterk of het zinvol is dit probleem nu op te rakelen en het embleem te wijzigen. We kunnen een embleem aannemen, zelfs als het niet een exacte replica is van de oude *Aśoka cakra*. Met vriendelijke groet, Jawaharlal Nehru." Daarmee was de zaak afgedaan en zodoende zijn het nationale embleem van India en de vlag van India tot op heden een onmiskenbaar toonbeeld van een historische vergissing.

v) Moderne pragmatiek van inscripties in India: conclusie

Uit het verhaal van de pilaren van Firoz Shah Tughluq, uit de situaties waar Britse wetenschappers in de praktijk tegenaanliepen en uit de soap rond het ontstaan van de nationale symbolen van India blijkt keer op keer hetzelfde: de inscriptie of zelfs de afbeelding doet er niet toe. Bij Firoz Shah was het belangrijkste doel altijd het oprichten van een pilaar als symbool van macht en schoonheid. Het is veelzeggend dat bij het oprichten van de pilaar uit Topra er pas brahmanen bij werden gehaald om naar de inscripties te kijken nadat de pilaar alweer overeind gehesen was. Het moet daarbij onmogelijk zijn geweest, of op zijn minst onhandig, om inscripties te lezen die wat hoger op de zuil aangebracht stonden. Bij de lokale bevolking was er voor pilaren of rotsinscripties onverschilligheid of angst. Het verhaal rondom zo'n inscriptie, de traditie rondom zo'n pilaar, daar was men dan weer wel van op de hoogte en dat lijkt ook altijd het enige te zijn dat er toe deed.

Wanneer pilaren konden worden hergebruikt, werd dat niet nagelaten. Omdat bijna iedereen de monumentale waarde van een meer dan 10 meter hoge zuil inzag, zijn de pilaren vaak bewaard gebleven. In het geval van rotsinscripties was er lang niet altijd een manier om de rots te hergebruiken en dus hadden deze inscripties ook een relatief grote overlevingskans. Maar wanneer het om losse stenen of losse beelden ging, was men er als de kippen bij om ze als bouw materiaal te gebruiken, als de onverschilligheid voor het verleden het althans kon overwinnen van de angst voor kwade geesten.

Het meest sprekende voorbeeld is misschien wel de ontstaansgeschiedenis van de nationale symbolen. Aan Aśoka kleeft een boeddhistische geschiedenis, maar die connotatie wordt op de koop

⁵² Mitra (2016).

toe genomen of geminimaliseerd: Aśoka is simpelweg een rolmodel omdat hij altijd nauwgezet volgens de *dharma* handelde en omdat hij bijna heel India als rijk had. Daar horen symbolen bij, maar de symboliek van de symbolen doet er blijkbaar niet toe, alleen de associatie met Aśoka.

Van de moderne pragmatiek van inscripties in India hebben we in dit hoofdstuk een goed beeld gekregen. Of dit zich ook laat vertalen naar conclusies over pragmatiek van inscripties in het Seleukidisch-Indiase grensgebied in de 3de eeuw v.Chr. is het onderwerp van het volgende en laatste hoofdstuk.

Hoofdstuk 4: Een pragmatische analyse van de inscripties uit hoofdstuk 2

In hoofdstuk 2 zijn nagenoeg alle Griekse inscripties uit het Seleukidisch-Indiase grensgebied de revue gepasseerd. Het bleek echter nog niet gemakkelijk onmiddellijk antwoord te geven op de basisvragen: voor wie waren de inscripties bedoeld en door wie moesten ze en/of konden ze gelezen worden? Met name de literaire (of: niet-administratieve) inscripties stelden ons daarbij nog voor een raadsel, zeker in gevallen die slechts aan de hand van één foto bestudeerd konden worden, zodat de archeologische context nagenoeg onbekend is, zoals bijvoorbeeld inscripties 67 en 86.

Bij de administratieve inscripties, die voor het grootste deel uit Ai Khanoum komen (1 t/m 57), maar waarvan er ook enkele uit andere plaatsen komen (58 t/m 66), is een eerste aanzet tot een antwoord iets gemakkelijker te maken. De inscripties zijn grotendeels teruggevonden op fragmenten van vazen; in het geval van inscriptie 66 (financiële transactie uit Sangcharak) op perkament. Zowel vazen als perkament konden gemakkelijk verplaatst en vastgepakt worden, zodat wie dat wilde altijd een manier kon vinden om dergelijke inscripties te lezen. De vraag is nu alleen wie de inscripties ook kon lezen en wie ze wilde lezen. Het is aannemelijk dat er in ieder geval een aantal mensen waren die het Grieks beheersten, of althans het administratieve Grieks. Deze mensen schreven immers de inscripties en konden ze dus ook lezen. De vraag om welke mensen het ging in het geval van een financieel contract op perkament is op basis van één fragmentarisch contract niet te beantwoorden. In Ai Khanoum ging het in ieder geval om de administrateurs van de schatkamer, of op zijn minst een deel ervan. In hoofdstuk 2 passeerden ook al de namen van de administrateurs de revue, inclusief de suggestie dat er mogelijk een scheiding in functie was aan de hand van de afkomst van de administrateurs.

Dat de administrateurs geen Griekse namen hadden, zou kunnen betekenen dat ze niet meer Grieks konden dan het weinige administratieve Grieks dat ze nodig hadden. Er is niets dat suggereert dat ook het gewone volk van Ai Khanoum of van andere steden actief met administratieve inscripties in aanraking kwam. De meeste inscripties zijn, ook al zijn ze kort, inhoudelijk vrij uitgebreid: er wordt voortdurend vermeld wie een vaas verzegeld heeft. Er lijkt dus daadwerkelijk steeds sprake te zijn van administratie van administrateurs voor administrateurs en niet van functionele inscripties die informatie zouden moeten overbrengen aan iemand uit het gewone volk. Zo zijn er geen fragmenten gevonden met simpelweg de mededeling "melk", "olijfolie", "graan" of prijskaartjes "3 drachmen", "20 drachmen", "te koop", "te huur". Juist om deze reden is fragment 87 van Megasthenes over wegwijzers zo interessant, maar we weten te weinig voor echte conclusies.

Of is er dan toch een aanwijzing voor een wijdverspreid gebruik van het schrift? Het bewijs is flinterdun, maar inscripties 71 en 72 uit Samarkand (die ik gecategoriseerd heb onder de literaire inscripties) geven een halve en een hele naam weer. Een naam op een vaas kan betekenen dat er meer stond, maar op één zijde van een *astragalos* zal weinig plaats geweest zijn voor meer dan een naam, al is een kort zinnetje verspreid over meerdere zijden uiteraard wel mogelijk. Heel misschien, en dat zeg ik met een sterk voorbehoud, hebben de bezitters van de vaas en/of de *astragalos* hier wel hun eigen naam ingekerfd. En heel misschien waren het doodgewone burgers.

Een voorlopige conclusie is dus dat er in ieder geval administrateurs waren die kennis hadden van administratief Grieks en dat er geen aanwijzingen zijn dat het hele volk Grieks kon, laat staan sprak. De inscripties waren waarschijnlijk bedoeld voor de administrateurs zelf en hun collega's, in het geval van een contract wellicht ook voor de contractant en de begunstigde, mits zij Grieks konden.

Meer moeite moet gedaan worden om iets te kunnen zeggen over de pragmatiek van de literaire inscripties. Een vreemde eend in de bijt wordt gevormd door de filosofische inscripties. De twee papyri 81 en 82 zijn duidelijk bedoeld om gelezen te worden, maar we weten niet door wie;

misschien slechts door een kleine elite. In ieder geval geven ze ons een aanwijzing dat er in Ai Khanoum ook mensen waren die op een hoger niveau Grieks beheersten dan puur administratief. Dergelijke filosofische bronnen konden ook gebruikt worden om interactie tussen culturen te bevorderen. Een papyrus kon uiteraard meegenomen worden op reis, maar met de ingebeitelde Delphische maximen in het heiligdom van Kineas, inscriptie 78, was dat uiteraard wat moeilijker. Toch zijn deze vermoedelijk niet met steen en al uit Delphi meegenomen en dus vermoedelijk vanaf een papyrus gekopieerd. Er zijn zelfs overeenkomsten te vinden tussen deze maximen en Aśoka's beschrijvingen van *dhamma*,⁵³ wat des te meer laat zien dat deze filosofische inscripties wel degelijk voor een ruim publiek bedoeld waren.

Die conclusie kunnen we vooralsnog niet trekken voor de vele dedicaties, die gericht zijn aan de goden. Het is helaas niet mogelijk gebleken goed te achterhalen of deze inscripties op een plaats waren aangebracht waar ze in het dagelijks leven gelezen konden worden. Daar hangt veel van af: als ze dat niet waren, lijkt een dergelijke dedicatie niet meer dan een zaak tussen de dedicant en de godheid. De dedicant zou iemand kunnen inhuren om de inscriptie te maken en daarmee zou de zaak dan afgedaan zijn. Met name met een simpele dedicatie als inscriptie 69 of 77 kun je alle kanten op. Zoals we in hoofdstuk 2 zagen, bevestigen auteurs uit de oudheid ook dat er aan Griekse goden geofferd werd, maar melden ze weinig over specifieke inscripties. Weelderige dedicaties in elegische disticha of trochaeïsche tetrameters, zoals inscriptie 67 of 83 of 86, lijken juist met vrij grote zekerheid bedoeld om gelezen te worden, maar de vraag blijft: konden de mensen dat ook?

En daarmee komen we bij de inscripties van Aśoka in Kandahar, inscripties 84 en 85. Op het eerste gezicht lijken deze edicten bij uitstek bedoeld om gelezen te worden: beide inscripties kennen een hoog niveau Grieks, waarbij Indiase termen aan een Griekssprekend publiek zijn aangepast, en lijken inhoudelijk aan de lokale bevolking gericht te zijn.⁵⁴ Er is duidelijk veel aandacht aan geschonken om een tekst op te stellen, te laten vertalen en te laten graveren; het is ook bekend dat ook bij edicten van Aśoka fouten bij het graveren werden hersteld.⁵⁵

Anderzijds gold in India van oudsher dat geschreven werk slechts als een reflectie van taal werd gezien en niet als een manifestatie ervan en dat als gevolg daarvan veel inscripties slechts slordig gegraveerd werden, en niet alleen op plaatsen in tempels waar niemand kon komen, maar ook bij rotsedicten van Aśoka! En de pilaren werden gladgeslepen, maar niet ter preparatie van de inscriptieondergrond, nee, omwille van het artistieke van de pilaren!⁵⁶ Bij inscripties in het Prakrit komt het zelfs voor dat hetzelfde woord in dezelfde inscriptie verschillende spellingswijzen kent.⁵⁷ En tot slot is er het argument dat misschien niet in Kandahar opging, maar toch zeker wel bij de metershoge pilaren in India: waarschijnlijk waren de inscripties niet zomaar te lezen. We weten dat Aśoka dhammafunctionarissen het land door stuurde, zie fragment 97, en het lijkt geen gekke gedachte dat zij de bevolking moesten uitleggen wat er in de edicten stond.

Uit de analyse van de moderne pragmatiek van inscripties in India volgde al dat de tekst van de inscriptie zelf of de symboliek van een afbeelding er voor de lokale bevolking zelden echt toe doet: het is belangrijker dat de inscriptie aanwezig is. Het is niet ondenkbaar dat in Kandahar in de 3de eeuw v.Chr. iets soortgelijks gold, en dat de inscripties van Aśoka niet ter plekke gelezen werden.

⁵³ Yailenko (1990); Wallace (2016), 216.

⁵⁴ Schoubben (2018), 98, 110-111. Er zitten wel vrij veel verschillen in de stijl van vertalen: in inscriptie 84 zijn de Indiase concepten beter begrepen dan in inscriptie 85.

⁵⁵ Salomon (1998), 68.

⁵⁶ Salomon (1998), 7-8, 64-65.

⁵⁷ Salomon (1998), 72.

Conclusie en discussie

Aanleiding voor dit onderzoek was de vraag wat de rol van het Grieks was bij de Maurya's. Al snel werd duidelijk dat deze vraag een brug te ver was, omdat er eerst fatsoenlijk gekeken moest worden wat de rol van het Grieks in het Seleukidisch-Indiase grensgebied was in de tijd van de Maurya's. Een eerste deelvraag daarbij was: wat is het bronmateriaal dat kan helpen iets over de taalbeheersing in het Seleukidisch-Indiase grensgebied in de 3de eeuw v.Chr. te zeggen? Al snel werd duidelijk dat het voornamelijk om Griekse inscripties ging. Eén doel van deze scriptie was simpelweg het toegankelijk maken van dit bronmateriaal, wat is gebeurd in hoofdstuk 2. Een tweede deelvraag ging over de pragmatische context van deze inscripties, met in het achterhoofd de wens iets te weten te komen over de rol van het Grieks onder de gewone bevolking: voor wie waren de inscripties bedoeld en door wie moesten ze en/of konden ze gelezen worden?

De gevonden inscripties bleken grofweg in twee categorieën ingedeeld te kunnen worden: administratieve en literaire inscripties. De conclusie over de pragmatiek van de administratieve inscripties is dat ze waarschijnlijk geschreven werden door administrateurs voor administrateurs. Deze administrateurs hoefden niet noodzakelijk meer kennis te bezitten van het Grieks dan een simpel administratief Grieks. De conclusie over de pragmatiek van de literaire inscripties is dat deze in sommige gevallen duidelijk voorwenden bedoeld te zijn om gelezen te worden, maar dat het heel goed mogelijk is dat het aanwezig zijn van deze inscripties veel belangrijker was dan de inhoud. Dit lijkt met name voor de edicten van Aśoka uit de 3de eeuw v.Chr. te gelden. Deze conclusie volgt niet alleen uit het bronmateriaal uit de 3de eeuw v.Chr., maar wordt ondersteund door het onderzoek in hoofdstuk 3 naar de moderne pragmatiek van inscripties in India, waar tot op de dag van vandaag geldt dat de zelf benadrukte connectie met een symbool belangrijker is dan de oorspronkelijke symboliek van het symbool, waar u, beste lezer, voortaan iedere keer aan zult denken bij het zien van de vlag van India.

Het moge duidelijk zijn dat het onderzoek waar deze scriptie deel van uitmaakt nog maar in de kinderschoenen staat: de grote vragen over welke rollen de verschillende talen in het Seleukidische Rijk en in India speelden konden nu nog niet beantwoord worden; zelfs de vraag wat de rol van het Grieks was in het Seleukidisch-Indiase grensgebied in de tijd van de Maurya's is nog niet beantwoord. Bovendien is het onderzoeksveld nog springlevend: ieder moment zouden nieuwe inscripties gevonden kunnen worden. Als de politieke situatie ooit verbetert, zouden wellicht zelfs weer opgravingen mogelijk kunnen zijn in Afghanistan, al lijkt dat voorlopig ijdele hoop.

Ondanks mijn voornemen om de vragen evenwichtig van de Griekse kant en van de Indiase kant te benaderen, bleek er genoeg Grieks bronmateriaal voorhanden te zijn om in deze scriptie qua bronmateriaal vooral vanuit het Grieks te werken. En ook daarin heb ik keuzes gemaakt: bijvoorbeeld om het materiaal met aandacht voor een leesbare tekst te presenteren, en niet met aandacht voor een onderscheid in lettervormen. Er zijn dus nog voldoende vragen te beantwoorden in wat in theorie een enorm interdisciplinair onderzoek zou kunnen worden, met specialisten in Griekse filologie, Aramese filologie, Indiase filologie, Hellenistische archeologie, Griekse filosofie, Indiase filosofie, Griekse religie, Indiase religie, taalkunde, historisch onderzoek, numismatiek en niet in de laatste plaats onomastiek. Heel misschien wordt het dan mogelijk stap voor stap het mysterie te ontrafelen van de rol van het Grieks bij de Maurya's.

Bibliografie

Primaire literatuur

Athenaios, *Deipnosophistae*

- Gulick, C.B. (1927), *The Deipnosophists*, Vol. 1, Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press & London: William Heinemann Limited.

Megasthenes, *Indica* (via Strabo, *Geographica*)

- McCrindle, J.W. (1901), *Ancient India as described in Classical Literature*, Amsterdam: Philo Press (herdruk 1975).
- Schwanbeck, E.A. (ed.) (1846), *Megasthenis Indica*, Bonn (herdruk Amsterdam: Adolf M. Hakkert, 1966).

Nearchos, *Indica* (via Strabo, *Geographica*)

- Meineke, A. (ed.) (1877), *Strabo. Geographica*, Leipzig: B.G. Teubner.

Philostratos, *Vita Apollonii*

- Kayser, C.L. (ed.) (1870), *Flavii Philostrati Opera*, Vol. 1, Leipzig: B.G. Teubner.

Plinius Maior, *Naturalis Historia*

- Mayhoff, K.F.T. (ed.) (1906), *Naturalis Historia. Pliny the Elder*, Leipzig: B.G. Teubner.

Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*

- Hedicke, E. (ed.) (1908), *Quintus Curtius Rufus. Historiarum Alexandri Magni Macedonis libri qui supersunt*, Leipzig: B.G. Teubner.

Canali De Rossi, IK Estremo oriente

- Via: <https://inscriptions.packhum.org> (laatst geraadpleegd op 14 augustus 2020), in het bijzonder
 - Arachosia & Drangiana, via: <https://inscriptions.packhum.org/regions/1417>;
 - Bactria & Sogdiana, via: <https://inscriptions.packhum.org/regions/1558>.

Supplementum Epigraphicum Graecum

- Woodhead, A.G. (ed.) (1964), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 20, Leiden: A.W. Sijthoff.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1980), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 27 (1977), Alphen aan den Rijn/Germantown, Maryland: Sijthoff & Noordhoff.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1982), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 28 (1978), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1982), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 29 (1979), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1983), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 30 (1980), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1984), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 31 (1981), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1985), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 32 (1982), Amsterdam: J.C. Gieben.

- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1986), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 33 (1986), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1987), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 34 (1984), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1988), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 35 (1985), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1990), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 37 (1987), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1991), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 38 (1988), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W. & R.S. Stroud (eds.) (1993), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 40 (1990), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W., R.S. Stroud & J.H.M. Strubbe (eds.) (1995), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 42 (1992), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W., R.S. Stroud & J.H.M. Strubbe (eds.) (1997), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 44 (1994), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W., R.S. Stroud, A. Chaniotis & J.H.M. Strubbe (eds.) (1998), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 45 (1995), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W., R.S. Stroud, A. Chaniotis & J.H.M. Strubbe (eds.) (1999), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 46 (1996), Amsterdam: J.C. Gieben.
- Pleket, H.W., R.S. Stroud, A. Chaniotis & J.H.M. Strubbe (eds.) (2001), *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Vol. 48 (1998), Amsterdam: J.C. Gieben.

Alle vertalingen zijn van eigen hand.

Secundaire literatuur (deels ook gebruikt als bron voor primaire literatuur)

- Allen, C. (2012), *Ashoka: The Search for India's Lost Emperor*, London: Little, Brown (herdruk London: Abacus, 2013 (paperback)).
- Bernard, P. & C. Rapin (1994), "Un parchemin gréco-bactrien d'une collection privée", in: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions & Belles-Lettres*, Vol. 138, No. 1 (janvier - mars), 261-294.
- Bernard, P. (2001), "Onomastique et histoire: les noms de Soxrakès et Palamède dans la Bactriane kushane", in: *Topoi*, Vol. 11, No. 1, 283-320.
- Bernard, P., G.-J. Pinault & G. Rougemont (2004), "Deux nouvelles inscriptions grecques de l'Asie centrale", in: *Journal des Savants*, No. 2 (juillet - décembre), 227-356.
- Bernard, P. (2005), "Hellenistic Arachosia: A Greek Melting Pot in Action", in: *East and West*, Vol. 55, No. 1/4 (December 2005), 13-34.
- Bodet, J. (2014), "Inscriptions and Literacy", in: C. Bruun & J. Edmondson (2014), *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, Oxford: Oxford University Press, 745-763.
- Bruun, C. & J. Edmondson (2014), *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, Oxford: Oxford University Press.

- Cribb, J. (2017), "The Greek Contacts of Chandragupta Maurya and Ashoka and their Relevance to Mauryan and Buddhist Chronology", in: K. Sheel, C. Willemen & K. Zysk (eds.), *From Local to Global*, Vol. 3, Delhi: Buddhist World Press, 3-27.
- Dietz, S. (2007), "Buddhism in Gandhāra", in: A. Heirman & S.P. Bumbacher (eds.), *The Spread of Buddhism* (= D. Sinor, N. Di Cosmo (eds.), *Handbook of Oriental Studies. Handbuch der Orientalistik*, Section 8 (Central Asia), Vol. 16), Leiden & Boston: Brill, 49-74.
- Elliot, H.M. (ed. J. Dowson) (1871), *The History of India as Told by Its Own Historians: The Muhamaddan Period*, Vol. 3, London: Trübner & Co.
- Grenet, F. (1983), "Appendice: l'onomastique iranienne à Aï Khanoum", in: *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Vol. 107, 373-381. (Vervolg op Rapin (1983).)
- Halkias, G.T. (2014), "When the Greeks Converted the Buddha: Asymmetrical Transfers of Knowledge in Indo-Greek Cultures", in: P. Wick & V. Rabens (eds.), *Religions and Trade. Religious Formation, Transformation and Cross-Cultural Exchange between East and West*, Leiden & Boston: Brill, 65-115.
- Hornblower, S. (2013), "Peter Marshall Fraser (1918-2007)", in: *Bibliographical Memoirs of Fellows of the British Academy*, Vol. 12, 137-185.
- Karttunen, K.J. (2015), *Yonas and Yavanas in Indian Literature* (Studia Orientalia, Vol. 116), Helsinki: Finnish Oriental Society.
- Kosambi, D.D. (1959), "Notes on the Kandahar Edict of Asoka", in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 2, No. 2 (May), 204-206.
- Maniscalco, F. (2018), "A New Interpretation of the Edicts of Aśoka from Kandahar", in: *Annali di Ca' Foscari. Serie orientale*, Vol. 54 (juni 2018), 239-263.
- Mitra, D. (2016), "32 Spokes of Wisdom", in: *Outlook* (18 januari 2016), via: <https://www.outlookindia.com/magazine/story/32-spokes-of-wisdom/296362> (laatst geraadpleegd op 14 augustus 2020).
- Norman, K.R. (1972), "Notes on the Greek Version of Aśoka's Twelfth and Thirteenth Rock Edicts", in: *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 2, 111-118.
- Oikonomides, A.N. (1984), "The [τέμενος] of Alexander the Great at Alexandria in Arachosia (Old Kandahar)", in: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 56, Bonn: Adolf M. Hakkert, 145-147.
- Pugliese Carratelli, G. (1966), "Greek Inscriptions of the Middle East", in: *East and West*, Vol. 16, No. 1/2 (March - June), 31-36.
- Rapin, C. (1983), "Les inscriptions économiques de la trésorerie hellénistique d'Aï Khanoum (Afghanistan)", in: *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Vol. 107, 315-372.

- Rapin, C. & P. Hadot (1987), "Les textes littéraires grecs de la trésorerie d'Aï Khanoum", in: *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Vol. 111, 225-266 (Rapin: pp. 225-244 + 249-266; Hadot: pp. 244-249).
- Salomon, R. (1998), *Indian Epigraphy: A Guide to the Study of Inscriptions in Sanskrit, Prakrit, and the Other Indo-Aryan Languages*, New York & Oxford: Oxford University Press.
- Schlumberger, D. (1964), "Une nouvelle inscription grecque d'Açoka", in: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions & Belles-Lettres*, Vol. 108, No. 1 (janvier-juin), 126-140.
- Schlumberger, D. & P. Bernard (1965), "Aï Khanoum", in: *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Vol. 89, 590-657 + Planches XXV & XXVI (Schlumberger: pp. 590-603; Bernard: pp. 604-657).
- Schoubben, N. (2018), "'À la grecque comme à la grecque' - The Greek Kandahar Inscriptions as a Case Study in Indo-Greek Language Contact During the Hellenistic Period", in: *Indologica Taurinensia*, Vol. 43-44 (2017-2018), 79-118.
- Seldeslachts, E. (2007), "Greece, the Final Frontier? The Westward Spread of Buddhism", in: A. Heirman & S.P. Bumbacher (eds.), *The Spread of Buddhism* (= D. Sinor, N. Di Cosmo (eds.), *Handbook of Oriental Studies. Handbuch der Orientalistik*, Section 8 (Central Asia), Vol. 16), Leiden & Boston: Brill, 131-166.
- Sick, D.H. (2007), "When Socrates Met the Buddha: Greek and Indian Dialectic in Hellenistic Bactria and India", in: *Journal of the Royal Asiatic Society*, Third Series, Vol. 17, No. 3 (July), 253-278.
- Thapar, R. (1961), *Aśoka and the Decline of the Mauryas*, Oxford: Oxford University Press (herdruk 1963 van gecorrigeerde bladen van de eerste druk).
- Von Hinüber, O. (2010), "Did Hellenistic Kings Send Letters to Aśoka?", in: *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 130, No. 2 (April - June), 261-266.
- Von Hinüber, O. (2016), "Aśoka und die Griechen", in: J. Wiesehöfer, H. Brinkhaus & R. Bichler (eds.), *Megasthenes und seine Zeit. Megasthenes and His Time*, Wiesbaden: Harrassowitz, 191-205.
- Wallace, S. (2016), "Greek Culture in Afghanistan and India: Old Evidence and New Discoveries", in: *Greece & Rome*, Vol. 63, Issue 2, 205-226.
- Woodhead, A.G. (1959), *The Study of Greek Inscriptions*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Yailenko, V.P. (1990), "Les maximes delphiques d'Aï Khanoum et la formation de la doctrine du dhamma d'Asoka", in: *Dialogues d'histoire ancienne*, Vol. 16, No. 1, 239-256.

Afbeeldingen

Nationaal embleem van India

- Door Ministry of Home Affairs - www.mha.nic.in, Publiek domein, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=665228> (laatst geraadpleegd op 15 augustus 2020).

Vlag van India

- <https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=23473510> (laatst geraadpleegd op 15 augustus 2020).

Kaart (titelblad)

- De kaart op het titelblad is gemaakt door Ralf Peeters.

Liedtekst (vooromslag)

- Dylan, B. (2020), *Mother of Muses*, onderdeel van het album *Rough and Rowdy Ways* (2020), Special Rider Music. Tekst via: <https://www.bobdylan.com/songs/mother-of-muses/>. Officiële audio via <https://www.youtube.com/watch?v=rwcsZNwaiHM> (beide laatst geraadpleegd op 12 augustus 2020).

Appendix: Bibliografie bij de inscripties uit hoofdstuk 2

De bibliografie bij de afzonderlijke inscripties is niet compleet: alleen de daadwerkelijk door mij geraadpleegde bronnen worden weergegeven. In sommige gevallen is het onmogelijk gebleken bepaalde werken te achterhalen; die zijn in dit overzicht dan ook niet opgenomen.

Methode

Het zoeken naar inscripties en literatuur met alle details is sowieso al geen gemakkelijke taak, laat staan tijdens een "intelligente lockdown" midden in een pandemie. De informatie die via het internet te vinden was, bleek zeer beperkt, met name omdat nuttige werken zoals het *Supplementum Epigraphicum Graecum* zonder enorme kosten te maken alleen fysiek in de universiteitsbibliotheek raadpleegbaar zijn.

Een eerste overzicht van inscripties in de buurt van India heb ik gevonden via de website <https://inscriptions.packhum.org>, een doorzoekbare database van Griekse inscripties die wordt ontwikkeld door The Packard Humanities Institute, Cornell University en Ohio State University. Er kan gezocht worden op regio; in eerste instantie kwamen alle inscripties uit de regio's "Greater Syria and the East: Arachosia, Drangiana" en "Greater Syria and the East: Bactria, Sogdiana" in aanmerking. Dit betreft met name inscripties die vermeld worden in de collectie "Canali De Rossi, *IK Estremo oriente*". In de online database worden alleen de teksten zelf gegeven, met een zeer summiere weergave van tijd en plaats en een kleine literatuurverwijzing, meestal naar een alleen fysiek raadpleegbaar werk zoals het eerder genoemde *Supplementum Epigraphicum Graecum*.

Pas in juli werd het voor mij mogelijk diepgravender onderzoek te doen, zij het nog steeds met beperkingen aangezien slechts eenmaal per dag boeken uit het magazijn gehaald werden. Hierdoor kon ik eindelijk een goed overzicht krijgen van de context bij de inscripties. In enkele gevallen waren er artikelen online beschikbaar, waar ik dan ook dankbaar gebruik van heb gemaakt. Ook worden daarin enkele recente inscripties besproken die niet in de database vermeld staan. Van enkele inscripties is het onmogelijk gebleken andere literatuur te bemachtigen dan de database. Voor de volledigheid heb ik deze inscripties toch opgenomen, zij het zonder al te veel commentaar.

Bijna alle inscripties uit de regio's "Arachosia, Drangiana" en "Bactria, Sogdiana" zijn in hoofdstuk 2 opgenomen. Enkele inscripties heb ik weggelaten, omdat ik er aan de hand van alleen de database niets zinnigs over kan zeggen en/of omdat er geen enkele andere inscriptie uit dezelfde plaats komt en/of omdat ze uit een latere periode komen. Dit betreft de inscripties 297, 298, 302, 303, 305, 306, 310 en 313. Inscripties 314 t/m 319 bevatten weliswaar Griekse lettertekens, maar zijn in het Bactrisch geschreven (en komen uit de 1ste eeuw n.Chr.) en heb ik zodoende ook weggelaten.

Afkortingen

IK-EO	Canali De Rossi, <i>IK Estremo Oriente</i> . N.B. De nummers 285 t/m 293, 295 t/m 298 en 398 t/m 409 vallen onder de regio "Arachosia, Drangiana"; de overige nummers onder de regio "Bactria, Sogdiana".
SEG	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum</i> .

Zie voor administratieve inscripties in het algemeen:

SEG 34.1432; 37.1404; 40.1385; 42.1326; Wallace (2016), 223-225.

Concordantie

No.	IK-EO	Overige literatuur
1	322	Schlumberger & Bernard (1965), 636.
2 + 3	329 & 323	SEG 30.1663; 33.1220,a; 33.1221,a; 40.1385; Rapin (1983), 319-322.
4	335	SEG 33.1221,b; Rapin (1983), 322-323.
5	324	SEG 28.1327; 29.1586bis; 33.1223,a; 40.1385; Rapin (1983), 326.
6	325	SEG 28.1327; 29.1586bis; 33.1223,b; Rapin (1983), 326.
7	330	SEG 28.1327; 29.1586bis; 33.1223,c; Rapin (1983), 326-329.
8	326	SEG 33.1224; Rapin (1983), 329-330.
9	327	SEG 33.1226; Rapin (1983), 330-332.
10	328	SEG 33.1227,d; Rapin (1983), 332-334.
11	331	SEG 33.1225; Rapin (1983), 330.
12	332	SEG 28.1327; 29.1586bis; 33.1220,b.
13	333	SEG 33.1231; Rapin (1983), 336-337.
14	334	SEG 29.1587; 30.1663; 33.1232,c; 40.1385; Rapin (1983), 338.
15	336	SEG 33.1222; Rapin (1983), 323-324.
16	337	SEG 33.1228; Rapin (1983), 334-335.
17	338	SEG 33.1229; Rapin (1983), 335.
18	339	SEG 33.1230; Rapin (1983), 335-336.
19	340	Rapin (1983), 337.
20	341	SEG 33.1232,b; Rapin (1983), 338.
21	342	SEG 33.1233; Rapin (1983), 340.
22	345	SEG 33.1234; Rapin (1983), 340.
23	346	SEG 33.1235; Rapin (1983), 341.
24	347	SEG 33.1236; Rapin (1983), 341-342.
25	348	SEG 33.1237; Rapin (1983), 342.
26	349	SEG 33.1238; Rapin (1983), 342-343.
27	350	SEG 33.1239; Rapin (1983), 343.
28	351	SEG 33.1240; Rapin (1983), 343-345.
29	352	SEG 33.1241; Rapin (1983), 345.
30	353	SEG 33.1242; Rapin (1983), 345.
31	354	SEG 33.1243; Rapin (1983), 346.
32	355	SEG 33.1244; Rapin (1983), 346-347.
33	356	SEG 33.1245; Rapin (1983), 347.
34	357	SEG 33.1246; Rapin (1983), 347.
35	358	Rapin (1983), 379-380.
36	359	Rapin (1983), 380.
37	360	-
38	361	-
39	362	-
40	363	-
41	364	-
42	365	-
43	366	-
44	367	-
45	368	SEG 38.1551.
46	369	SEG 38.1551.
47	370	SEG 38.1551.

48	371	SEG 38.1551.
49	372	Schlumberger & Bernard (1965), 633-634.
50	373	Schlumberger & Bernard (1965), 634.
51	374	Schlumberger & Bernard (1965), 634.
52	375	-
53	376	-
54	377	-
55	378	-
56	379	-
57	380	-
<hr/>		
58	285	Pugliese Carratelli (1966).
59	286	Pugliese Carratelli (1966).
60	287	Pugliese Carratelli (1966).
61	288	Pugliese Carratelli (1966).
62	289	Pugliese Carratelli (1966).
63	307	SEG 45.1881,1.
64	308	SEG 45.1881,2.
65	309	SEG 45.1881,3.
66	459	Bernard & Rapin (1994).
<hr/>		
67	-	Bernard et al. (2004), 333-356; Wallace (2016), 211-214.
68	304	SEG 27.972bis; 35.1479; 40.1385.
69	311	SEG 31.1381; 32.1402; 35.1480; 40.1385.
70	312	-
71	387	SEG 44.1303[1].
72	388	SEG 44.1303[2].
73	389	-
74	295	-
75	296	-
76	390	SEG 46.1758.
77	381	SEG 38.1550; 40.1385.
78	382 t/m 384	Wallace (2016), 214-219. (NB. IK-EO 384 = Stobaios, <i>Anthologion</i> 3.1.173.)
79	385	-
80	386	-
81	457	Rapin & Hadot (1987), 232-244.
82	458	Rapin & Hadot (1987), 249-266.
<hr/>		
83	293	SEG 30.1664; 34.1434; 40.1385; Oikonomides (1984).
84	290	SEG 20.326; 34.1433; 40.1385; 42.1327; 45.1882; 48.1842; Kosambi (1959); Schoubben (2018); Maniscalco (2018).
85	291 & 292	SEG 33.1246bis; 40.1385; 40.1386; 42.1327; 48.1842; Schlumberger (1964); Norman (1972); Schoubben (2018); Maniscalco (2018).
86	-	Bernard et al. (2004), 227-332; Bernard (2005); Wallace (2016), 219-221.
<hr/>		
87	-	Schwanbeck (1846), 125; McCrindle (1901), 53-54.
88	-	Meineke (1877).
89	-	Schwanbeck (1846), 113; McCrindle (1901), 55-56.

90	398	Hedicke (1908).
91	399	Hedicke (1908).
92	392	Mayhoff (1906).
93	400	Kayser (1870).
94	401 t/m 408	Kayser (1870).

95	409	Salomon (1998), 265-267; Karttunen (2015), 210-211; Wallace (2016), 222-223.
96	-	Karttunen (2015), 201; Thapar (1961), 251.
97	-	Karttunen (2015), 202; Thapar (1961), 252.
98	-	Karttunen (2015), 202; Thapar (1961), 255-257.
99	-	Karttunen (2015), 202-203; Thapar (1961), 255-257.